

Identifying Social Components Influencing the Formation of Creative Urban Space Based on Citizens' Behavioral Patterns: A Case Study of Naqsh-e Jahan Square, Isfahan

Zahra Salimipoor¹

Ph.D. Student, Department of Urban Planning, Qa.c, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.

Masoud Elahi

Assistant Professor, Department of Urban Planning, Qa.c, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.

Seyed Mohammadreza Khatibi

Associate Professor, Department of Urban Planning, Qa.c, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.

Extended Abstract

Introduction

In recent decades, the recognition of social components affecting citizens' behavior has emerged as a central theme in contemporary urban planning and design. The growing body of research on creative cities emphasizes that the quality and vitality of public spaces are not solely the outcome of physical or architectural interventions; rather, they are profoundly shaped by the social dynamics, behavioral patterns, and cultural identities of citizens who engage with these spaces. Within this paradigm, public squares and plazas—particularly those with historical and cultural significance—serve as critical laboratories for observing the interplay between social life and the urban environment. The present research is motivated by this theoretical orientation and seeks to identify the social components that influence the formation of creative urban spaces, using Naqsh-e Jahan Square in Isfahan as its case study.

Naqsh-e Jahan Square is one of the most distinguished public spaces in Iran and the world, inscribed on the UNESCO World Heritage List. As a multifunctional urban node that historically integrated political, economic, religious, and cultural dimensions, it continues to attract large numbers of local residents and international visitors. This unique position renders the square an ideal site for studying the ways in which social factors contribute to creativity in urban space. The research problem arises from the question: *which social components, manifested in citizens' behavioral patterns, play the most significant role in shaping and enhancing creative urban space?* Answering this question can not only contribute to the theoretical discourse on creative cities but also provide practical insights for the regeneration of historic public spaces across the globe.

Methodology

the study is descriptive-analytical in nature and applied in its objectives. Data collection combined both documentary research and fieldwork. Primary data were gathered through structured questionnaires administered to a representative sample of users of the square, complemented by observations of social interactions and behavioral practices. This mixed-method approach ensured both quantitative rigor and qualitative depth, enabling a holistic understanding of the phenomenon. The questionnaire included items related to perceptions of safety, social diversity, attachment to place, availability of services, and opportunities for social interaction. Statistical analysis was then employed to identify the relative importance of different indicators and to explore correlations among them.

Discussion and result

The findings of the research highlight seven major indicators that significantly contribute to the formation of a creative urban space. These include: (1) the presence of *hangout and behavioral anchor points*, which facilitate informal gatherings and provide a sense of place for different social groups; (2) *safety and security*, both physical and psychological, which are essential for encouraging inclusive participation in public life; (3) *ethnic and cultural diversity*, which enriches social interaction and fosters creative exchange among

¹ Corresponding Author. m_elahi@iau.ac.ir

different groups; (4) access to *service centers and public amenities*, which ensures comfort and sustains prolonged engagement in the space; (5) management of *social anomalies* and disruptions, which directly affects the perception of order and trust; (6) *place attachment and sense of belonging*, which strengthen emotional connections to the environment; and (7) *social activities and collective practices*, which stimulate creativity through shared experiences and cultural expressions. A closer analysis of these indicators reveals that they are not isolated variables but interdependent dimensions of a broader social system. For example, ethnic diversity is most impactful when supported by safety and tolerance, while place attachment grows stronger when citizens experience positive social interactions within well-managed and service-equipped environments. These interrelations underscore the necessity of integrated planning approaches that simultaneously address multiple social factors rather than focusing narrowly on physical design solutions. The research findings have several implications. Theoretically, they contribute to the literature on creative cities by grounding abstract concepts in empirical data from a historically and culturally significant case. They demonstrate that creativity in urban space is not limited to artistic expression or economic innovation but is deeply embedded in everyday social practices. Practically, the results provide urban planners and policymakers with a framework for designing and regenerating public spaces that foster creativity. For instance, in historic squares similar to Naqsh-e Jahan, planners should prioritize interventions that enhance safety, create diverse opportunities for informal socialization, and strengthen residents' sense of belonging. These strategies can transform such spaces into dynamic arenas of cultural exchange, innovation, and collective memory. Furthermore, the study highlights the importance of adopting a participatory approach in urban regeneration. Citizens, as active users of public spaces, are not merely consumers of urban design but co-creators of spatial meaning. By incorporating citizens' behavioral patterns and perceptions into the planning process, municipalities and cultural heritage authorities can ensure that interventions resonate with community needs and aspirations. In the case of Naqsh-e Jahan, this means acknowledging the multiplicity of social groups—local families, young people, tourists, and ethnic minorities—and designing inclusive policies that accommodate their diverse practices. Another contribution of the study lies in its emphasis on the role of public spaces in bridging the gap between tradition and modernity. Historic squares like Naqsh-e Jahan are simultaneously repositories of cultural heritage and active stages for contemporary social life. By identifying the social components that sustain creativity, this research shows how heritage spaces can be revitalized without sacrificing their authenticity. This balance is crucial for cities that seek to remain globally competitive while preserving their cultural identity.

Conclusion

this research demonstrates that social factors such as hangout points, safety, diversity, services, social order, place attachment, and collective activities are critical for the development of creative urban spaces. Naqsh-e Jahan Square, with its rich historical background and vibrant contemporary usage, provides a compelling case for understanding these dynamics. The study argues that creative urban spaces are not designed solely by architects or planners but are co-constructed through the everyday practices of citizens. The extended framework developed here can serve as a reference for future studies and as a practical tool for policymakers aiming to enhance the creativity and livability of public spaces worldwide. Ultimately, the integration of social components into urban planning contributes to the realization of cities that are not only functional and aesthetically pleasing but also socially vibrant, culturally diverse, and resilient in the face of global change.

Keywords: Social indicators, creative city, behavioral patterns, urban space, Naqsh-e Jahan Square

Citation:

Salimipoor, Z., Elahi, M & Khatibi, S MR. (2026). Identifying Social Components Influencing the Formation of Creative Urban Space Based on Citizens' Behavioral Patterns in Naqsh-e Jahan Square, Isfahan. *Journal of Urban Studies on Space and Place*, 10(39), 51-77.
<https://doi.org/10.22034/jspr.2026.2072245.1173>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2026.2072245.1173>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_737899.html?lang=en

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.
 This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International
 (CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

شناسایی مؤلفه‌های اجتماعی مؤثر بر شکل‌گیری فضای شهری خلاق مبتنی بر الگوهای رفتاری شهروندان در میدان نقش جهان اصفهان^۲

زهرا سلیمی پور

دانشجوی دکتری، گروه شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

مسعود الهی^۳

استادیار گروه شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

سیدمحمد رضا خطیبی

دانشیار گروه شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

چکیده

در دهه‌های اخیر، توجه به ابعاد اجتماعی در فرآیند برنامه‌ریزی و طراحی شهری به‌ویژه در بستر فضاهای عمومی، اهمیت روزافزونی یافته است. رویکردهای نوین شهرسازی بر این باورند که کیفیت محیط شهری تنها با مداخله‌های کالبدی حاصل نمی‌شود، بلکه مؤلفه‌های اجتماعی و الگوهای رفتاری شهروندان نقش محوری در شکل‌گیری فضاهای شهری خلاق دارند. از این منظر، پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های اجتماعی مؤثر بر ارتقای فضای شهری خلاق در بافت‌های شهری، به مطالعه موردی میدان نقش جهان اصفهان پرداخته است؛ میدانی که به‌عنوان یکی از نمونه‌های برجسته فضاهای عمومی تاریخی، واجد ظرفیت‌های متنوع برای بروز کنش‌های اجتماعی و فرهنگی شهروندان است.

روش پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی و با رویکردی کاربردی طراحی شده و گردآوری داده‌ها از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، مشاهدات میدانی و پیمایش پرسشنامه‌ای صورت گرفته است. تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد شاخص‌هایی همچون وجود پاتوق‌ها و قرارگاه‌های رفتاری، احساس ایمنی و امنیت، تنوع قومی و فرهنگی، دسترسی به مراکز خدماتی و رفاهی، مدیریت ناهنجاری‌های اجتماعی، میزان دلبستگی و تعلق خاطر به مکان، و فرصت‌های مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، از مهم‌ترین عوامل ارتقای فضای شهری خلاق در میدان نقش جهان محسوب می‌شوند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که این مؤلفه‌ها نه تنها در بازتولید پویایی اجتماعی و فرهنگی فضاهای عمومی نقش دارند، بلکه می‌توانند به‌عنوان چهارچوبی تحلیلی برای سیاست‌گذاری و بازآفرینی فضاهای تاریخی و فرهنگی در سایر شهرها نیز به کار گرفته شوند. بدین ترتیب، مطالعه حاضر با تکیه بر پیوند میان رفتار شهروندان و کیفیت محیط شهری، افق‌های تازه‌ای را در راستای تحقق فضای شهری خلاق و ارتقای زیست‌پذیری محیط‌های عمومی فراهم می‌آورد.

واژگان کلیدی: شاخص‌های اجتماعی، فضای شهری خلاق، الگوهای رفتاری، میدان نقش جهان.

۱. مقدمه

^۲ مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری نگارنده اول با عنوان «تبیین تأثیرات متقابل الگوهای رفتاری شهروندان و منظر شهری در ایجاد فضاهای شهری خلاق (مطالعه موردی: میدان نقش جهان اصفهان)» است که با راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین انجام شده است.

^۳ ایمیل نویسنده مسئول: m_elahi@iaue.ac.ir

در دهه‌های اخیر، تغییرات فرهنگی، فناورانه و اجتماعی در شهرها موجب شده است تا مفهوم خلاقیت به یکی از محورهای اصلی در نظریه‌ها و سیاست‌های شهری بدل شود. در این میان، توجه به ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی فضاهای شهری برای بروز خلاقیت، در چهارچوب‌هایی چون «شهر خلاق» و «فضای شهری خلاق» بررسی شده است (Landry, 2000). هرچند این دو مفهوم در ادبیات نظری مرتبط به نظر می‌رسند، اما میان آن‌ها تفاوت بنیادینی وجود دارد.

«شهر خلاق» مفهومی کلان‌مقیاس است که در سطح سیاست‌گذاری شهری به دنبال ارتقای رقابت‌پذیری، نوآوری اقتصادی و هویت فرهنگی از طریق صنایع خلاق، نهادهای نوآور و سرمایه‌انسانی است (Florida, 2002; Pratt & Jeffcutt, 2009). در مقابل، «فضای شهری خلاق» مفهومی خردمقیاس و رفتاری است که به کیفیت اجتماعی و فرهنگی فضاهای عمومی، تعامل شهروندان و کنش‌های روزمره‌ای می‌پردازد که موجب بروز خلاقیت اجتماعی و فرهنگی در بستر فضا می‌شود (Carmona 2019). در واقع، فضای شهری خلاق بیش از آن که محصول سیاست‌های کلان باشد، نتیجه تعامل پویا میان انسان، محیط و فرهنگ شهری است. این فضاها بستری را فراهم می‌کنند که در آن، رفتارهای اجتماعی، حضور فعال شهروندان، و تعاملات فرهنگی، به خلاقیت جمعی و پویایی شهری منجر می‌شود (Montgomery, 2013). چنین رویکردی، خلاقیت را نه به عنوان ویژگی ذاتی شهر بلکه به عنوان فرآیندی اجتماعی و رفتاری در مقیاس فضا در نظر می‌گیرد (Carmona, 2019).

در این میان، نقش مؤلفه‌های اجتماعی و الگوهای رفتاری شهروندان در شکل‌گیری فضاهای شهری خلاق، موضوعی است که در سال‌های اخیر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. رفتارهای روزمره شهروندان، نحوه حضور در فضا، تعاملات چهره‌به‌چهره، شکل‌گیری پاتوق‌ها و حس تعلق به مکان از جمله عواملی هستند که می‌توانند زمینه‌ساز بروز خلاقیت در فضاهای عمومی باشند (Mehta & Bosson, 2018). بنابراین، مطالعه رابطه میان رفتار انسان و خلاقیت فضایی، مستلزم رویکردی میان‌رشته‌ای است که ابعاد اجتماعی، فرهنگی و کالبدی فضا را به‌طور هم‌زمان در نظر گیرد (Carmona et al, 2021).

از سوی دیگر، در شهرهای تاریخی ایران، فضاهای عمومی واجد ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی فراوانند، اما در بسیاری موارد کارکرد اجتماعی و خلاقانه آن‌ها به مرور تضعیف شده است. میدان نقش جهان اصفهان به عنوان یکی از مهم‌ترین نمونه‌های فضاهای شهری تاریخی، علاوه بر ارزش‌های کالبدی و زیبایی‌شناختی، از دیرباز مکانی برای فعالیت‌های اجتماعی، تعاملات فرهنگی و حضور جمعی شهروندان بوده است (شهابی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۶). با این حال، در دهه‌های اخیر تغییر در الگوهای رفتاری و نحوه استفاده از این فضا، موجب دگرگونی در پویایی اجتماعی آن شده است (حبیبی و مقصودی، ۱۳۹۸). از این رو، در پژوهش حاضر تلاش شده است تا با تمرکز بر میدان نقش جهان اصفهان، روابط میان الگوهای رفتاری شهروندان و مؤلفه‌های اجتماعی مؤثر بر شکل‌گیری فضای شهری خلاق بررسی شود.

بنابراین، پرسش اساسی این است که کدام مؤلفه‌های اجتماعی و رفتاری می‌توانند در شکل‌گیری فضای شهری خلاق در میدان نقش جهان نقش مؤثری ایفا کنند؟

۲. پیشینه پژوهش

۲-۱. مطالعات بین‌المللی پایه در زمینه خلاقیت شهری و فضاهای خلاق

لندری (Landry, 2000) در کتابی با عنوان *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators* با هدف معرفی مفهوم «شهر خلاق» و چگونگی پرورش نوآوری در محیط‌های شهری انجام شد.

روش پژوهش او تحلیلی و نظری بود. نتیجه این مطالعه نشان داد که خلاقیت باید در ساختار اجتماعی و فرهنگی شهر نهادینه شود و محیط شهری می تواند بستر شکل گیری آن باشد. این دیدگاه، مبنای نظری نخستین برای مفهوم خلاقیت شهری محسوب می شود.

فلوریدا (Florida, 2002) در اثر خود با عنوان *The Rise of the Creative Class* با هدف بررسی نقش سرمایه انسانی و طبقه خلاق در توسعه شهری، از روش تحلیلی-مفهومی استفاده کرد. نتایج او بیانگر آن بود که تمرکز طبقه خلاق در شهرها موجب رشد اقتصادی و فرهنگی می شود، اما خلاقیت را در سطح کلان بررسی کرد و به سطح فضایی و رفتاری شهروندان نپرداخت.

مونتگومری (Montgomery, 2007) در مقاله «The New Creative Urban Spaces» با هدف شناسایی شاخص های فضاهای شهری خلاق، از روش تحلیلی و مطالعه موردی استفاده کرد. نتیجه نشان داد که تنوع عملکردی، تعامل اجتماعی و انعطاف پذیری کالبدی از عناصر اصلی فضاهای شهری خلاق اند. این مطالعه، خلاقیت را از سطح شهر به سطح فضا منتقل کرد و به رویکرد خردمقیاس نزدیک شد.

اونز (Evans, 2009) در پژوهشی تحت عنوان «Creative Cities, Creative Spaces and Urban Policy» به بررسی رابطه بین سیاست های شهری و خلاقیت در فضاهای عمومی پرداخت. روش پژوهش نظری-تحلیلی بود و نتیجه پژوهش نشان داد که سیاست های شهری زمانی موفق اند که بستر فضاهای عمومی خلاق را فراهم آورند. مطالعه او پل ارتباطی میان سیاست شهری و تجربه انسانی در فضاهای عمومی بود.

ریچاردز و مارکز (Richards & Marques, 2012) در مقاله «Creative Placemaking and Urban Innovation» با هدف تبیین نقش تعامل فرهنگی در خلق مکان های خلاق، از روش کیفی و تحلیل موردی استفاده کردند. نتیجه پژوهش نشان داد که خلاقیت محصول تعامل اجتماعی و فعالیت فرهنگی کاربران فضا است. این مطالعه، پایه نظری مستقیمی برای مفهوم «فضای شهری خلاق» فراهم آورد.

۲-۲. مطالعات بین المللی با رویکرد رفتاری و انسانی به فضا

وایت (Whyte, 1980) در پژوهش کلاسیک خود با عنوان «The Social Life of Small Urban Spaces» با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر پویایی فضاهای عمومی از روش مردم نگاری و مشاهده میدانی بهره برد. نتایج او نشان داد که رفتارهای خودانگیخته، تجمع های کوتاه مدت و حضور پیوسته مردم باعث حیات فضاهای شهری می شود.

گل (Gehl, 2011) در کتاب *Life Between Buildings* با هدف تحلیل رفتار انسان ها در فضاهای عمومی، از روش مشاهده و رفتارشناسی استفاده کرد. نتیجه پژوهش نشان داد که کیفیت اجتماعی فضا تابع حضور مداوم انسان ها و تعاملات میان آنهاست. این اثر مبنای نظری رویکرد رفتاری در طراحی شهری است و در پژوهش حاضر برای تعریف شاخص های اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است.

میتا (Mehta, 2013) در پژوهش خود با عنوان «The Street: A Quintessential Social Public Space» با روش کیفی و مشاهده ای، به بررسی خیابان ها به عنوان فضاهای اجتماعی پرداخت. نتیجه پژوهش نشان داد که خیابان های پویا و خلاق، امکان رفتارهای متنوع و تعاملات آزاد شهروندان را فراهم می کنند.

همچنین، جایاکدی^۴ (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان «شهروند و رفتارهای شهروندی: نمونه‌موردی اندونزی» به این نتیجه رسید که انسان و محیط به‌طور متقابل بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. بنابراین، بهتر است هر فردی که محیط شهری ما را مشاهده می‌کند، به فرهنگ شهری مطلوب ما پی ببرد و هرکس که رفتار ما را بررسی می‌کند، اذعان کند که این شهروندان شایسته محیطی با کیفیت‌های برجسته هستند.

پرات (Pratt, 2019) در مقاله «Creative Cities and Everyday Spaces» با هدف تحلیل خلاقیت در فضاهای روزمره و خردمقیاس، از روش نظری و تحلیل تطبیقی استفاده کرد. نتایج او نشان داد که خلاقیت شهری از پایین به بالا و از خلال روابط اجتماعی روزمره شکل می‌گیرد. این مطالعه، اهمیت مقیاس انسانی و رفتارهای شهروندی را در شکل‌گیری فضاهای خلاق نشان می‌دهد.

۲-۳. مطالعات داخلی در حوزه خلاقیت شهری و فضاهای عمومی

فاضلی (۱۳۹۸) در کتاب «فرهنگ و زندگی روزمره در میدان نقش جهان با هدف شناخت تجربه زیسته مردم در این میدان تاریخی، از روش کیفی و قوم‌نگاری استفاده کرد. نتایج نشان داد که میدان نقش جهان بستری برای تعاملات فرهنگی و کنش‌های خودجوش شهروندان است، اما خلاقیت فضایی در آن به‌طور مستقیم بررسی نشده است.

احمدی و سلاجقه (۱۳۹۹) در مقاله «فضاهای شهری و بروز خلاقیت اجتماع» با هدف بررسی رابطه میان کیفیت فضا و خلاقیت اجتماعی، از روش ترکیبی (پیمایش و تحلیل نظری) بهره بردند. نتایج نشان داد که احساس تعلق، اعتماد اجتماعی و آزادی کنش، نقش اساسی در بروز خلاقیت اجتماعی دارند.

مرادی و آقازاده (۱۴۰۰) در پژوهش «تأثیر تعاملات اجتماعی بر پویایی فضاهای شهری تاریخی» با روش توصیفی-پیمایشی انجام شد و هدف آن تحلیل نقش تعاملات اجتماعی در پویایی فضاهای تاریخی بود. نتیجه پژوهش نشان داد که افزایش تعاملات اجتماعی به افزایش حس مکان و پویایی فضا منجر می‌شود.

عباسی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله «طراحی فضاهای شهری با رویکرد خلاقانه در اصفهان با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر خلاقیت فضایی» از روش کیفی و تحلیل محتوا استفاده کردند. نتایج نشان داد که طراحی مشارکتی، تنوع عملکردی و انعطاف کالبدی در فضا موجب بروز رفتارهای خلاقانه می‌شود.

صمدی و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «موسیقی خیابانی، هنر عمومی شهری و برنامه‌ریزی شهری (توسعه شهری خلاق با تأکید بر آفرینش فضاهای شهری مردم‌گرا) مطالعه موردی: تحلیل تطبیقی محدوده‌های شهرچایی و خیام جنوبی شهر ارومیه» به بررسی این موضوع پرداختند. یافته‌های آن‌ها نشان داد که ابعاد اجتماعی، فرهنگی و محیطی و شاخص‌هایی مانند «امکان اجرای زنده موسیقی» و «کیفیت طراحی محیط» به ترتیب بیشترین و کمترین سطح اهمیت را داشته‌اند. همچنین، محدوده کزیدور سبز شهرچایی نسبت به پیاده‌راه خیام جنوبی شهر ارومیه، شرایط مطلوب‌تری را برای اجرای هنرهای عمومی شهری (مانند موسیقی خیابانی) فراهم کرده است.

نصیری و حیدری (۱۴۰۲) در مقاله «رفتار اجتماعی و پایداری فرهنگی در فضاهای عمومی مشهد» با هدف بررسی نقش رفتار اجتماعی در پایداری فرهنگی فضا، از روش کمی-پیمایشی استفاده کردند. نتایج نشان داد که رفتارهای اجتماعی معنادار، موجب افزایش انسجام فرهنگی و پایداری فضاهای عمومی می‌شوند.

هنرور و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «اثر بازارها بر الگوهای رفتاری شهروندان در شهر پویا (مطالعه موردی: بازار پانزده خرداد و ایران‌مال)» به تحلیل تأثیرات بازارها بر الگوهای رفتاری در دو بازار مهم پایتخت (پانزده خرداد و ایران‌مال) پرداخته‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که بازارها تأثیر معنادار، مثبت و مستقیمی بر الگوهای رفتاری شهروندان دارند و با بهبود یا تضعیف کیفیت بازارها، ادراک محیطی شهروندان تغییر می‌کند.

رئسی و همکاران (۱۴۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی مؤلفه‌های شهر خلاق در شهرها، مطالعه موردی: شهر چابهار» با هدف تحلیل عوامل تأثیرگذار بر وضعیت خلاق بودن شهر چابهار بر اساس ویژگی‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی بررسی شده است. این پژوهش کاربردی و تحلیلی با رویکرد کیفی-کمی و بر اساس پرسشنامه بسته در میان ۸۰ نفر از کارشناسان و خبرگان مدیریت شهری چابهار انجام گرفته و داده‌ها با مدل‌های SWOT و AHP تحلیل شده است. نتایج نشان داد که استراتژی‌های دفاعی می‌توانند در مسیر تحقق شهر خلاق مؤثر باشند، اما اولویت اصلی به استراتژی‌های تهاجمی اختصاص یافته است. این یافته بیانگر آن است که چابهار با اتکا به توانمندی‌های داخلی و فرصت‌های محیطی، ظرفیت مناسبی برای حرکت به سوی شهر خلاق دارد.

مدود و همکاران^۵ (۲۰۱۸) در مقاله‌ای با عنوان «صنعت اوقات فراغت خلاق در فضای شهری کلان‌شهر» به این موضوع پرداختند که امروزه در شرایط صنعت اوقات فراغت خلاق، تقاضا برای سازماندهی اوقات فراغت ساکنان کلان‌شهرها در حال افزایش است. آن‌ها تأکید کردند که کارکنان مؤسسات فرهنگی باید از فناوری‌های مدرن برای سازماندهی فعالیت‌های اوقات فراغت گروه‌های مختلف جمعیتی استفاده کنند و توجه خود را به ارائه اشکال باکیفیت و مرتبط از اوقات فراغت معطوف کنند.

Shafiei و Tavasoli (2022) در مقاله «Cultural Sustainability in Historical Urban Squares: Naqsh-e Jahan, Isfahan» با هدف ارزیابی پایداری فرهنگی میدان نقش جهان، از روش ترکیبی (تحلیل محتوایی و مشاهده میدانی) استفاده کردند. نتایج پژوهش نشان داد که این میدان ظرفیت بالایی برای بروز خلاقیت فرهنگی دارد، اما رفتارهای اجتماعی و الگوهای کنش شهروندان کمتر تحلیل شده است.

۴-۲. جمع‌بندی و نتیجه پیشنهادی پژوهش

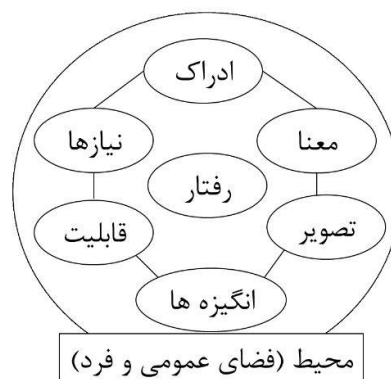
مطالعات متعددی به ابعاد مختلف «خلاقیت شهری»، «تعامل اجتماعی» و «کیفیت فضاهای عمومی» پرداخته‌اند، اما پیوند میان مؤلفه‌های اجتماعی، الگوهای رفتاری و شکل‌گیری فضای شهری خلاق کمتر به صورت یکپارچه بررسی شده است. در ادبیات بین‌المللی، خلاقیت شهری عمدتاً در سطح کلان (سیاست‌گذاری فرهنگی و اقتصادی) مورد توجه بوده، در حالی که پژوهش حاضر به سطح خرد و تجربی فضاهای شهری و رفتار شهروندان می‌پردازد. در مطالعات داخلی نیز، هرچند میدان نقش جهان به عنوان فضایی پویا و فرهنگی بررسی شده است، اما تاکنون مدلی که ارتباط میان مؤلفه‌های اجتماعی (مانند تعامل، تعلق، هنجارها و رفتارهای اجتماعی) را با شکل‌گیری فضای شهری خلاق تبیین کند، ارائه نشده است.

بنابراین، نوآوری پژوهش حاضر در این است که با تمرکز بر میدان نقش جهان اصفهان و بهره‌گیری از رویکرد رفتاری می‌کوشد مؤلفه‌های اجتماعی اثرگذار بر شکل‌گیری فضای شهری خلاق را شناسایی و تحلیل کند. این پژوهش از یک سو می‌تواند به غنای نظریه‌پردازی و همچنین ارائه راهبردهای کاربردی در بازآفرینی فضاهای عمومی منجر شود. و از سوی دیگر، برای سیاست‌گذاری و طراحی فضاهای شهری خلاق در بافت‌های تاریخی چهارچوبی کاربردی ارائه می‌دهد.

۳. مبانی نظری

شهرها اغلب مکان‌هایی هستند که فرهنگ‌ها در آن‌ها نمایان می‌شوند و تعاملات، ایده‌های جدیدی را ایجاد می‌کنند (صالحی ابر و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۲۴). فضاهای شهری از مهم‌ترین و فعال‌ترین مکان‌ها در دوران زندگی بشر محسوب شده و توجه به عناصر و کیفیت‌های موجود در این گونه فضاهای مختلف تاریخی بر اساس اهداف و خواسته‌های ساکنان شهرها متفاوت بوده است، اما آنچه در تمام دوران‌ها مشترک بوده، حضور مردم و وجود روابط اجتماعی حاکم بر آن‌هاست که مهم‌ترین اصل در پویایی فضاهای شهری به حساب می‌آید (موسوی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۴۸).

رفتار فضایی انسان در دیدگاه طراحی شهری، مفهومی است که رابطه بین محیط ساخته‌شده و ساکنان آن را توصیف می‌کند. رفتار فضایی «خوب» نشان‌دهنده طراحی شهری موفق است، درحالی‌که رفتار فضایی «بد» می‌تواند نشان‌دهنده هدررفت منابع و نارضایتی ساکنان باشد. روان‌شناسی محیطی که در مطالعه تعامل انسان و محیط جایگاه مهمی دارد، مخالف روش‌هایی است که محیط یا افراد را به صورت جداگانه بررسی می‌کنند. این علم بر این باور است که برای درک مشکلات محیطی، باید به وابستگی متقابل انسان و محیط توجه کرد. در واقع، محیط به عنوان ظرف و انسان به عنوان مظروف در نظر گرفته می‌شود. انسان‌ها به عنوان مظروف در فضا، در مواجهه با محیط رفتارهای مختلفی از خود نشان می‌دهند که می‌توان آن‌ها را بر اساس رویکردهای مختلف دسته‌بندی کرد. در نوع و نحوه انجام رفتار، دو عامل بسیار مهم تأثیرگذار هستند: محیط (اطلاعاتی که از آن به دست می‌آوریم) و فرد (با تمام ویژگی‌های خود). بنابراین، رفتار ما ترکیبی از نیازها، انگیزه‌ها، قابلیت‌های محیط، ادراک، تصویر ذهنی و معنایی است که از محیط برای خود ساخته‌ایم (رسول‌پور و همکاران، ۱۳۹۹).

شکل شماره (۱): عوامل تشکیل‌دهنده رفتار فرد در محیط

(مأخذ: رسول‌پور و همکاران، ۱۳۹۹)

فعالیت‌های ما تحت تأثیر این عوامل (محیطی و فردی) می‌تواند اشکال مختلفی به خود بگیرد (پاکزاد و بزرگ، ۱۳۹۱). رفتار محصول تعامل بین محیط و فرد است. عوامل فیزیکی مانند سروصدا، آب‌وهوا و فضاهای محصور به‌طور مداوم بر انسان و حرکات او تأثیر

می‌گذارند. این حرکات و واکنش‌ها، رفتار نامیده می‌شوند (وایت^۶، ۲۰۱۳). در تعریف رفتار، عوامل فیزیکی (موجود در فضا) و غیر فیزیکی (ویژگی‌های فردی) اهمیت دارند. عوامل فیزیکی با بررسی مفهوم و نظریه‌های فضای عمومی، و عوامل انسانی با بررسی نظریه‌های رفتار و الگوهای رفتاری شناسایی می‌شوند. بنابراین، برای دستیابی به عوامل محیطی و فردی مؤثر در رفتار، ابتدا باید رفتار را شناخت (لطیفی و سجاذاده، ۱۳۹۳).

رفتار جمعی انسان‌ها در محیط، همراه با دو عامل حضور افراد و بستر انجام آن رفتار (که به عنوان قرارگاه رفتاری شناخته می‌شود)، بسیار حائز اهمیت است. حالات روحی مشترک افراد در یک فضا، بسته به ویژگی‌های فردی و محیطی، می‌تواند تأثیرگذار باشد. اگر یک الگوی رفتاری در یک مکان کالبدی در زمان‌های مختلف تکرار شود، آن مکان می‌تواند بخشی از یک یا چند قرارگاه رفتاری باشد. یک قرارگاه رفتاری می‌تواند نیازهای یک فرد را (از ابتدایی‌ترین تا پیچیده‌ترین) برآورده کند. قرارگاه رفتاری یا مکان رفتاری، واحد اجتماعی کوچکی است که از ترکیب یک فعالیت و یک مکان به وجود می‌آید و عرصه‌ای برای بروز عملکردهای آن محیط شهری محسوب می‌شود. از دیدگاه بارکر، یک قرارگاه رفتاری ترکیبی پایدار از فعالیت و مکان است که از چهار عنصر اصلی تشکیل شده است: ۱. یک الگوی رفتاری که به طور مداوم تکرار می‌شود؛ ۲. یک بستر با حس و حال ویژه و خاص آن رفتار؛ ۳. همساختی به معنای پیوند بین الگوی رفتاری و بستر؛ و ۴. یک بازه زمانی مشخص. به عبارت دیگر، اگر در یک محیط مشخص، الگوهای رفتاری دائمی و متفاوتی در زمان‌های مختلف بروز کنند، آن محیط به عنوان قرارگاه رفتاری عمل می‌کند (صحراکار و ذاکر حقیقی، ۱۳۹۸).

در دو دهه اخیر، مفهوم «خلاقیت» در مباحث شهری از سطح سیاست‌گذاری کلان به سطح فضا و زندگی روزمره شهروندان گسترش یافته است. در حالی که مفهوم شهر خلاق (Creative City) به سیاست‌ها، اقتصاد و حکمرانی شهری در مقیاس کلان اشاره دارد (Landry, 2000; Florida, 2002)، مفهوم فضای شهری خلاق (Creative Urban Space) ناظر بر مقیاس خرد، تجربه انسانی و کیفیت اجتماعی فضاهای عمومی است (Montgomery, 2007; Richards & Marques, 2012). خلاقیت به عنوان ویژگی مدیریتی یا فناوریانه شهر مطرح نیست، بلکه فرآیندی اجتماعی-فرهنگی است که در بستر فضا و از خلال روابط و تعاملات روزمره شهروندان شکل می‌گیرد. بنابراین، «فضای شهری خلاق» را می‌توان محیطی دانست که در آن افراد، گروه‌ها و فعالیت‌ها با تنوع و آزادی کنش خود، به بازآفرینی معنا، تعامل و تجربه جمعی می‌پردازند. (Evans, 2009; Pratt, 2019)

حیات شهری و پویایی فضا از رفتارهای انسانی و حضور مستمر کاربران ناشی می‌شود (Whyte, 1980). از دیدگاه رفتاری، کیفیت فضا وابسته به میزان امکان تعامل اجتماعی، مشاهده متقابل و مشارکت شهروندان در شکل‌گیری محیط است (Gehl, 2011). از این منظر، فضاهای شهری خلاق فضاهایی‌اند که تعامل اجتماعی بالا، انعطاف عملکردی، حس تعلق و پویایی فرهنگی را در خود جای می‌دهند (Montgomery, 2007; Mehta, 2013).

بر همین اساس، فضاهای شهری خلاق مکان‌هایی‌اند که در آن خلاقیت نه از بالا به پایین بلکه از پایین به بالا و از طریق مشارکت فعال شهروندان شکل می‌گیرد (Pratt, 2019). همچنین مفهوم Creative Placemaking بر تولید خلاقیت از طریق کنش فرهنگی، مشارکت اجتماعی و تجربه زیسته تأکید دارد (ریچاردز و مارکز، ۲۰۱۲).

^۶ Whyte

در نتیجه، «فضای شهری خلاق» را می‌توان به این صورت تعریف کرد: فضایی عمومی است که از تعامل میان ابعاد اجتماعی، فرهنگی و رفتاری شکل می‌گیرد؛ جایی که حضور انسان، مشارکت جمعی و آزادی کنش، زمینه‌ساز بروز خلاقیت و پویایی اجتماعی می‌شوند (Gehl, 2011; Richards & Marques, 2012; Pratt, 2019). در این پژوهش، فضای شهری خلاق به صورت عملیاتی به عنوان مجموعه‌ای از شاخص‌های قابل مشاهده و سنجش تعریف می‌شود که در میدان نقش جهان، بر اساس حضور پاتوق‌های رفتاری، تنوع فرهنگی کاربران، تعاملات خودجوش، سطح پایین ناهنجاری‌های اجتماعی و احساس امنیت و تعلق مکانی ارزیابی شده است.

از دیدگاه نظری، شکل‌گیری فضای شهری خلاق نیازمند حضور مؤلفه‌هایی است که پیوندی میان انسان، محیط و رفتار برقرار می‌کنند. این مؤلفه‌ها در ادبیات شهرسازی معاصر، ذیل دو دسته اصلی «مؤلفه‌های اجتماعی» و «مؤلفه‌های رفتاری» تعریف می‌شوند.

الف) مؤلفه‌های اجتماعی

۱. تعامل اجتماعی: تعامل اجتماعی به عنوان یکی از پایه‌های حیات شهری، عامل شکل‌گیری ارتباطات معنادار میان شهروندان و ایجاد حس جمعی در فضا است. حضور متقابل، گفت‌وگو، فعالیت‌های گروهی و مشاهده دیگران از مؤلفه‌های کلیدی تعامل اجتماعی هستند (Whyte, 1980; Gehl, 2011). افزایش تعاملات اجتماعی به پویایی فضاهای تاریخی منجر می‌شود (مرادی و آقازاده، ۱۴۰۰).

۲. سرمایه اجتماعی: سرمایه اجتماعی شامل اعتماد، مشارکت و پیوندهای اجتماعی در میان کاربران فضا است که بستر بروز خلاقیت جمعی را فراهم می‌کند (Putnam, 2000). فضای شهری خلاق به واسطه وجود اعتماد و ارتباطات افقی میان شهروندان، از انفعال به کنش جمعی تبدیل می‌شود (Richards & Marques, 2012).

۳. حس تعلق و هویت مکانی: احساس تعلق، آگاهی از ارزش‌های فرهنگی و درک تاریخی فضا، از عوامل اصلی حضور خلاق و پایدار در محیط است (Relph, 1976; Tuan, 1977). کاربران زمانی در فضا رفتار خلاقانه بروز می‌دهند که خود را بخشی از آن بدانند. در میدان نقش جهان نشان تجربه فرهنگی شهروندان، حس تعلق و حضور فعال آنان را تقویت می‌کند (پژوهش فاضلی، ۱۳۹۸).

۴. تنوع اجتماعی و فرهنگی: فضاهای شهری خلاق معمولاً متکثر و باز هستند و امکان حضور گروه‌های مختلف اجتماعی را فراهم می‌کنند. این تنوع موجب تعامل و تبادل فرهنگی می‌شود که به خلاقیت جمعی منجر می‌شود (Montgomery, 2007).

ب) مؤلفه‌های رفتاری

۱. الگوهای رفتاری شهروندان: رفتارهای روزمره همچون نشستن، گفت‌وگو، تماشا و فعالیت‌های خودانگیخته، پایه شکل‌گیری کیفیت اجتماعی فضا هستند. در میدان‌های تاریخی، این رفتارها به شکل تعاملات فرهنگی، نمایش خیابانی یا تجمع‌های جمعی بروز می‌کنند (Gehl, 2011; Mehta, 2013).

۲. پاتوق‌ها و قرارگاه‌های رفتاری: مفهوم «مکان سوم» را مطرح کرد؛ فضاهایی چون کافه‌ها، میدان‌ها و فضاهای باز شهری که خارج از خانه و محل کار، بستری برای تعاملات غیررسمی و گفت‌وگوهای خلاقانه فراهم می‌کنند. این فضاها در بروز رفتارهای اجتماعی خلاق نقشی اساسی دارند (Oldenburg, 1999).

۳. آزادی کنش و انعطاف‌پذیری کالبدی: فضاهای خلاق باید امکان تصرف، استفاده متنوع و رفتارهای غیررسمی را فراهم کنند. تنوع عملکردی و انعطاف‌پذیری باعث می‌شود کاربران بتوانند فضا را مطابق نیازهای خود بازتفسیر کنند (Montgomery, 2007; Evans, 2009).

۴. ادراک محیطی و حس زیبایی‌شناسی: تجربه ادراکی از فضا، شامل نور، دید، صدا و مقیاس انسانی بر کیفیت حضور و رفتار خلاقانه تأثیر مستقیم دارد. هرچه ادراک محیطی مثبت‌تر باشد، میزان تعامل و احساس آزادی کنش افزایش می‌یابد (Gehl, 2011).

برای سنجش جایگاه یک شهر، باید معیارهایی را در نظر گرفت و با استفاده از شاخص‌ها، میزان نزدیکی به حالت مطلوب را ارزیابی کرد. بنابراین، برای سنجش میزان خلاقیت در یک فضای شهر، باید از شاخص‌هایی استفاده کرد که با روش‌های آماری از حالت کیفی به کمی تبدیل شوند و برای ارزیابی کلیه ابعاد فضای شهری خلاق به کار روند. در ذیل، برخی از این شاخص‌ها به‌طور خلاصه ذکر شده است (ضرغامیان و بشارتی‌فر، ۱۴۰۲).

جدول شماره (۱): شاخص‌های ارزیابی فضای شهری خلاق

شاخص‌ها	توضیحات
پایه مناسبی برای بازسازی اقتصاد پویا و خلاقیت در فضای شهری	شامل فراهم بودن شرایط کار پویا و منعطف که خود حضور جمعیتی متنوع و متخصص از انواع مهارت‌ها را می‌طلبد.
ساختار اقتصادی مبتنی بر مؤلفه‌های رشد خلاق و هماهنگی با برنامه‌های خلاق	خدمات، فرهنگی، بروز تعاملات در شرکت‌های فناوری نوین و...
فضای شهری، بستر اجتماعات و فضاهای عمومی	جهت شناسایی استعدادهای جوان و خلاق
ساختار بالغ شهری هماهنگ با رفتارهای خلاق	قابلیت هماهنگی با فعالیت‌های روز دنیا راه رسیدن به بهترین موقعیت
جذاب بودن ساختار محکم اجتماعی برای مردم و شرکت‌ها	برای رشد اقتصادی شهر مناسب بوده و باعث درون‌زایی روز افزون شهر شود.
فضای شهری القادهنده امنیت و آرامش به شهروندان	قرارگیری از نظر شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی (تخلفات، قطعی شدن شهر و فقر) در سطح مطلوب
انعطاف‌پذیری و قابلیت تصرف فضا، تنوع کاربری و فعالیت	امکان استفاده‌های متنوع و تغییر کاربری فضا توسط شهروندان مطابق نیازهای لحظه‌ای، وجود عملکردهای مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی در کنار هم
قابلیت دسترسی و پیاده‌مداری، حس تعلق و خاطره‌انگیزی مکان	دسترسی آسان برای همه گروه‌ها و اولویت با حرکت پیاده، ایجاد دلبستگی عاطفی و خاطرات جمعی از طریق تجربه‌های معنادار در فضا

مأخذ: (Montgomery, 2007; Richards & Marques, 2012; Gehl, 2011)

با توجه به دیدگاه‌ها و نظرات صاحب‌نظران، شاخص‌های ارزیابی و بررسی تأثیر کیفیت محیط کالبدی بر الگوهای رفتاری استخراج و در جدول شماره (۲) گردآوری شده است.

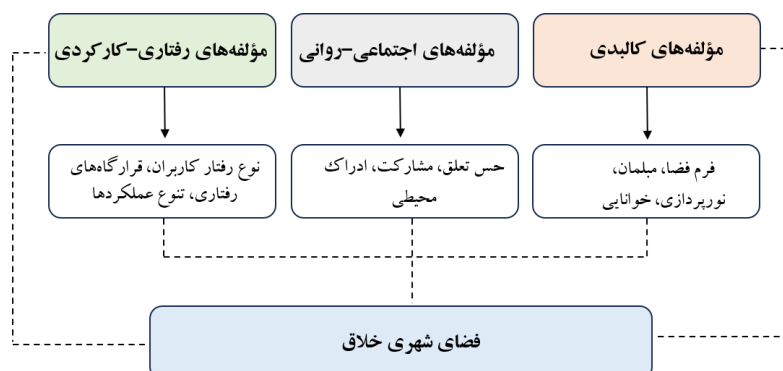
جدول شماره (۲): مستندسازی و جمع‌بندی متغیرهای تأثیرگذار محیط اجتماعی بر الگوهای رفتاری

الگوهای رفتاری		
بعد	شاخص‌ها	پژوهشگر
اجتماعی	پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری	هلالی و همکاران، ۱۴۰۱؛ نکویی و کریمی‌فرد ۱۳۹۶؛ کهکی و سعیدی مفرد، ۱۳۹۹
	پیشگیری از رفتارهای ناهنجار	کنجکا و مفرد و همکاران، ۱۴۰۱؛ علی‌تاجر و همکاران، ۱۳۹۵؛ محمدی امناب و همکاران، ۱۳۹۶
	هویت شهری و تعلق خاطر	نصیری هنده خاله و محمدی بالینی، ۱۴۰۰؛ واعظی و علیمردانی، ۱۳۹۷؛ شیخ حسنی و همکاران، ۱۴۰۰؛ آزادخانی و طهماسبی کیا، ۱۳۹۵
	حس ایمنی و امنیت	مهدی‌نژاد و قلی‌پور، ۱۳۹۹؛ لطفی و همکاران، ۱۳۹۴؛ رضانژاد و همکاران، ۱۳۹۴؛ شیخ حسنی و همکاران، ۱۴۰۰
	تنوع فعالیت‌های اجتماعی	پاک‌نژاد و لطیفی، ۱۳۹۷؛ دلاکه و همکاران، ۱۴۰۱
	قومیت استفاده‌کنندگان از فضا (همه‌شمولی)	شریفیان و همکاران، ۱۴۰۰؛ ملکیان و همکاران، ۱۳۹۵ گلشن و همکاران، ۱۳۹۷؛ Nayebe & Mohamadi Talvar, 2013

از ترکیب مفاهیم فوق، می‌توان گفت که فضاهای شهری واجد کیفیت‌های کالبدی، اجتماعی و روان‌شناختی می‌توانند محیطی برای بروز رفتارهای خلاقانه فراهم کنند. به عبارت دیگر، رفتار فضایی کاربران، از قابلیت‌های محیطی (امکانات، خدمات و طراحی فضا) و ویژگی‌های درونی (نیازها، انگیزه‌ها، تصویر ذهنی و معنا) متأثر است.

در نتیجه، چهارچوب مفهومی این پژوهش تلفیقی از نظریات کلیدی در حوزه رفتار شهری و برنامه‌ریزی فضای شهری خلاق است. این پژوهش تلاش دارد با بهره‌گیری از رویکردهای میان‌رشته‌ای، برای ارتقای خلاقیت فضای شهری مبتنی بر الگوهای رفتاری شهروندان در میدان نقش جهان الگویی مفهومی ارائه دهد و به دنبال آن است تا با تحلیل روابط میان این شاخص‌ها، برای ارتقای فضای شهری خلاق در بستر میدان نقش جهان مدلی مفهومی و بومی ارائه دهد. بر اساس مبانی نظری مرور شده، مدل مفهومی پژوهش به صورت ذیل است.

این شاخص‌ها در تعامل با یکدیگر می‌توانند به تولید «فضای شهری خلاق» منجر شوند که بستر بروز نوآوری، تعامل اجتماعی و تجربه معنادار شهروندی است (نمودار شماره ۱).

نمودار شماره (۱): مدل مفهومی پژوهش

۴. روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از لحاظ روش، توصیفی-تحلیلی است. به منظور گردآوری داده‌ها، از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شد. منابع نظری از مطالعات داخلی و خارجی در حوزه رفتار فضایی و فضای شهری خلاق استخراج شدند و داده‌های میدانی از طریق ابزار پرسشنامه جمع‌آوری شد. جامعه آماری پژوهش شامل خبرگان حوزه شهرسازی، برنامه‌ریزی شهری، طراحی شهری و مدیریت شهری در شهر اصفهان بود. با توجه به ماهیت تخصصی موضوع، از روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی هدفمند برای انتخاب پاسخ‌دهندگان استفاده شد. معیارهای انتخاب عبارت‌اند از:

- حداقل ۱۰ سال سابقه حرفه‌ای یا پژوهشی در حوزه شهرسازی؛
 - دارا بودن مدرک کارشناسی‌ارشد یا دکتری در رشته‌های مرتبط؛
 - سابقه مشارکت در پروژه‌های طراحی یا بازآفرینی فضاهای عمومی؛
 - آشنایی با روش‌های تحلیل رفتاری یا مفاهیم خلاقیت شهری.
- و در نهایت، ۲۰ نفر به عنوان حجم نمونه تعیین شدند.

به منظور اطمینان از پایایی پرسشنامه، ضریب آلفای کرونباخ (Cronbach's Alpha) محاسبه شد که مقدار آن $\alpha = 0.83$ به دست آمد و نشان‌دهنده پایایی بالای ابزار پژوهش است. همچنین، **روایی محتوایی** پرسشنامه با استفاده از نظر ۳ خبره در حوزه شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری، و همچنین تطبیق گویه‌ها با ادبیات نظری مورد تأیید قرار گرفت.

تبیین عملیاتی شاخص‌های پژوهش

در این پژوهش، هریک از شاخص‌های اجتماعی با گویه‌های مشخص و قابل سنجش در پرسشنامه و مشاهده‌های میدانی، عملیاتی شده‌اند:

شاخص پاتوق‌ها و قرارگاه‌های رفتاری از طریق مشاهده میدانی مکان‌های تجمع غیررسمی و پرسش از خبرگان درباره «مکان‌هایی که مردم به طور خودجوش در آن‌ها تجمع می‌کنند» با مصادیق عینی مانند: کافه‌های سنتی اطراف میدان، حاشیه حوض‌های مرکزی و زیر سایه درختان سنجیده شد. شاخص ناهنجاری‌های اجتماعی از طریق مشاهده سیستماتیک و پرسش از خبرگان درباره «رفتارهای نامطلوب در فضاهای عمومی» سنجیده شد و مصادیق آن عبارت بودند از:

گدایی سازمان‌یافته، بازارچه‌گستری غیرمجاز توسط فروشندگان سیار بدون مجوز، استفاده نامناسب از فضای عمومی (مثل نشستن روی حوض، آویزان کردن لباس)، رفتارهای تنش‌زا یا توهین‌آمیز بین گردشگران، شهروندان و فروشندگان اندازه‌گیری شد. شاخص دلبستگی و تعلق خاطر با استفاده از پرسشنامه و گویه‌های «تمایل به بازگشت مکرر به میدان»، «احساس غرور از تعلق به این مکان» و «داشتن خاطرات شخصی در میدان» مورد سنجش قرار گرفت. شاخص حضور قومیت‌های مختلف از طریق مشاهده مستقیم پوشش، زبان و رفتارهای فرهنگی همراه با پرسش از مغازه‌داران درباره تنوع مشتریان ارزیابی شد. همچنین شاخص فعالیت‌های اجتماعی با ثبت وقایع میدانی از «اجراهای خودجوش موسیقی»، «گردهمایی‌های غیررسمی» و «بازی کودکان» مورد سنجش قرار گرفت.

برای تحلیل داده‌ها از تکنیک تحلیل ساختاری (Structural Analysis) در نرم‌افزار (MICMAC) استفاده شد. این تکنیک با بررسی روابط متقابل میان متغیرها، به شناسایی متغیرهای کلیدی، اثرگذار و اثرپذیر در یک سیستم کمک می‌کند. مراحل تحلیل شامل تعریف شاخص‌ها، طراحی ماتریس تأثیرات متقابل، تکمیل پرسشنامه توسط خبرگان، ورود داده‌ها به نرم‌افزار و تحلیل نقشه‌های تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بود.

شاخص‌های انتخاب‌شده برای تحلیل شامل هفت مؤلفه اجتماعی برگرفته از مطالعات نظری و تطبیقی بودند که عبارت‌اند از: پاتوق‌ها و قرارگاه‌های رفتاری، ایمنی و امنیت، حضور قومیت‌های مختلف، مراکز خدماتی و رفاهی، ناهنجاری‌های اجتماعی، دلبستگی و تعلق خاطر و فعالیت‌های اجتماعی. اعتبار محتوایی شاخص‌ها با تطبیق با ادبیات نظری و نظر خبرگان بررسی شد. نتایج تحلیل MICMAC امکان طبقه‌بندی این متغیرها به صورت متغیرهای کلیدی، ریسک‌پذیر، وابسته و مستقل را فراهم کرد و به دنبال آن است تا با تحلیل روابط میان این شاخص‌ها، برای ارتقای فضای شهری خلاق در بستر میدان نقش جهان، مدلی مفهومی و بومی ارائه دهد (نمودار شماره ۲).

نمودار شماره (۲): فرایند انجام پژوهش

۵. محدوده مورد مطالعه

میدان نقش جهان، واقع در منطقه سه شهرداری اصفهان، به عنوان قلب تاریخی شهر و یکی از میراث‌های جهانی یونسکو، واجد ویژگی‌های منحصر به فردی است که آن را به نمونه‌ای ممتاز از فضای شهری خلاق بدل می‌کند. ترکیب عملکردهای متنوع (گردشگری، مذهبی، تجاری و فرهنگی)، حضور پیوسته شهروندان و گردشگران، فعالیت‌های خودجوش فرهنگی (مانند نواختن موسیقی، صنایع دستی، تجمعات گروهی و شکل‌گیری پاتوق‌های رفتاری) و بازآفرینی فضا توسط کاربران، زمینه‌ای ایدئال برای بروز رفتارهای اجتماعی متنوع و خلاق فراهم کرده است.

انتخاب میدان نقش جهان به عنوان نمونه موردی این پژوهش، نه تنها به دلیل ارزش تاریخی و کالبدی آن بلکه به ویژه به سبب پتانسیل بالای آن در بروز تعاملات اجتماعی، رفتارهای خلاق و بازتولید فرهنگی در یک فضای عمومی صورت گرفته است. این میدان، برای تحلیل ارتباط میان مؤلفه‌های اجتماعی، الگوهای رفتاری شهروندان و شکل‌گیری فضای شهری خلاق بستری مناسب محسوب می‌شود و همین ویژگی، آن را به گزینه‌ای ایدئال برای پاسخ به پرسش اصلی پژوهش - یعنی «کدام شاخص‌های اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری، در شکل‌گیری فضای شهری خلاق در میدان نقش جهان بیشترین نقش را ایفا می‌کنند؟» - تبدیل کرده است.

شکل (۵): بدنه تجاری میدان نقش جهان

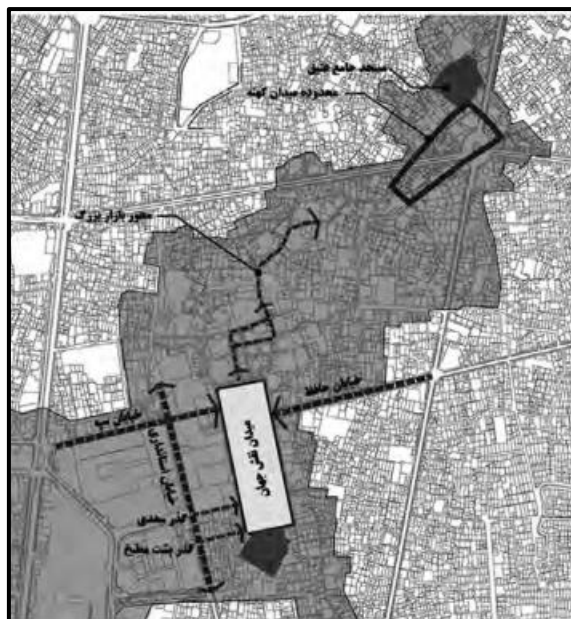
شکل (۴): نورپردازی میدان نقش جهان

شکل (۳): آبنمای مقابل بازار قیصریه

شکل (۲): حضور کالسکه در میدان نقش جهان

شکل شماره (۶): میدان نقش جهان اصفهان

۶. یافته‌های تحقیق

در این بخش، اثرات شاخص‌های اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری شهروندان بر فضای شهری خلاق در میدان نقش جهان اصفهان، مطابق با نظرات خبرگان بررسی شده است. نتایج این بررسی در ادامه تشریح شده‌اند.

۵-۱. ارزیابی اثرات شاخص‌های اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری بر فضای شهری خلاق در میدان نقش جهان اصفهان

برای شناسایی اثرات شاخص‌های اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری، با استفاده از منابع داخلی و خارجی و نظرات خبرگان، هفت شاخص در رابطه با معیار اجتماعی و فضای شهری خلاق شناسایی شد. برای بررسی ارتباط میان این شاخص‌ها، از ماتریس اثرات متقابل 7×7 استفاده شد. پس از جمع‌آوری نظرات، ۲۰ خبره متخصص در حوزه شهری، روابط میان شاخص‌ها در نرم‌افزار میک‌مک تحلیل شد. برای تبیین عملیاتی شاخص‌ها، در طراحی پرسشنامه، هر شاخص به مجموعه‌ای از گویه‌های قابل سنجش تبدیل شد. شاخص «پاتوق‌ها و قرارگاه‌های رفتاری» از طریق مشاهده و پرسش در مورد مکان‌های تجمع و تعاملات اجتماعی پایدار (کافه‌ها، بازارچه‌ها، پیاده‌راه‌ها) ارزیابی شده و همچنین «ناهنجاری‌های اجتماعی» شامل مصادیقی چون تکدی‌گری، بساط‌گستری غیررسمی و رفتارهای تنش‌زا در فضاهای عمومی است که به صورت معکوس بر احساس امنیت و خلاقیت محیط تأثیر می‌گذارد، ضمن اینکه «دلبستگی مکانی» از طریق پرسش درباره احساس تعلق، خاطره‌انگیزی و تمایل به بازگشت به مکان سنجیده شد. بنابراین، نتایج پردازش داده‌ها در جدول شماره (۳) ارائه شده است.

جدول شماره (۳): ویژگی‌های ماتریس اثرات مستقیم و غیرمستقیم بالقوه بعد اجتماعی الگوهای رفتاری بر خلاقیت شهری

اندازه ماتریس	7×7
تعداد چرخش	۲
تعداد صفرها	۷
تعداد یک‌ها	۱
تعداد دوها	۵

تعداد سه‌ها	۳۶
تعداد اثر بالقوه	۰
مجموع	۴۲
شاخص پرشدگی	۸۵.۷۱

جدول شماره (۴): درجه مطلوبیت و بهینه‌شدگی ماتریس متغیرهای اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری

چرخش	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری
۱	% ۱۰۰	% ۱۰۰
۲	% ۱۰۰	% ۱۰۰

مطابق جدول شماره (۳)، ماتریس اثرات مستقیم و غیرمستقیم به ابعاد ۷×۷ تنظیم شده و درجه پرشدگی آن ۸۵.۷۱ درصد است که نشان‌دهنده تأثیر زیاد عوامل بر یکدیگر است. از ۴۹ رابطه قابل ارزیابی، ۷ رابطه دارای مقدار صفر (بدون تأثیر)، ۱ رابطه دارای مقدار یک (تأثیر کم)، ۵ رابطه دارای مقدار دو (تأثیر نسبتاً قوی) و ۳۶ رابطه دارای مقدار سه (تأثیر بسیار قوی) هستند. هیچ رابطه‌ای با مقدار P وجود ندارد.

۲-۵. تعیین میزان اثرگذاری و اثرپذیری شاخص‌های اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری بر فضای شهری خلاق

در این بخش، نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار MICMAC ارائه می‌شود. هدف، شناسایی شاخص‌هایی است که در تعامل میان الگوهای رفتاری شهروندان و کیفیت فضای شهری میدان نقش جهان، بیشترین تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را دارند.

میزان اثرگذاری و اثرپذیری شاخص‌ها از طریق جمع سطرها و ستون‌های ماتریس محاسبه شد. نتایج در جدول شماره (۵) ارائه شده است. اعداد به‌دست‌آمده از نرم‌افزار MICMAC حاصل از ضرب‌های ماتریسی بین شاخص‌ها در چندین چرخش تحلیلی هستند که میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم را نشان می‌دهد. مقادیر بزرگ بیانگر مجموع تأثیرات انباشته شده پس از چند تکرار در مدل ساختاری هستند. به‌منظور مقایسه‌پذیری، داده‌ها نرمال‌سازی شدند تا روابط بین متغیرها به‌صورت نسبی تفسیر شوند. بدین ترتیب، شاخص‌هایی که همزمان دارای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالا هستند، به‌عنوان متغیرهای دوجبه (Risk-Target) شناسایی شدند. شاخص «ناهنجاری‌های اجتماعی» در تحلیل به‌صورت معکوس در نظر گرفته شده است؛ یعنی افزایش آن نشان‌دهنده کاهش سطح خلاقیت فضایی است.

جدول شماره (۵): ماتریس اثرات مستقیم شاخص‌های اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری و فضای شهری خلاق

ردیف	شاخص	اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم		نوع متغیر	میزان تأثیرگذاری	میزان تأثیرپذیری
		جمع سطرها	جمع ستون‌ها			
۱	پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری	۱۸	۱۷	تأثیرگذار (Driver)	زیاد	کم
۲	ناهنجاری‌های اجتماعی	۱۷	۱۵	تأثیرگذار (Driver)	زیاد	متوسط

۳	دلبستگی و تعلق خاطر	۱۵	۱۸	تأثیر گذار (Driver)	زیاد	متوسط
۴	ایمنی و امنیت	۱۸	۱۶	واسطه (Linkage)	متوسط	متوسط
۵	فعالیت های اجتماعی	۱۵	۱۸	واسطه (Linkage)	متوسط	متوسط
۶	حضور قومیت های مختلف	۱۸	۱۷	وابسته (Dependent)	کم	زیاد
۷	مراکز خدماتی و رفاه عمومی	۱۸	۱۸	وابسته (Dependent)	کم	زیاد

مطابق جدول شماره (۵)، شاخص «ناهنجاری های اجتماعی» در این تحلیل به صورت معکوس تفسیر شده است؛ به گونه ای که افزایش آن دلالت بر کاهش سطح خلاقیت فضایی دارد. شاخص های پاتوق و قرارگاه های رفتاری، ایمنی و امنیت، حضور قومیت های مختلف و مراکز خدماتی و رفاه عمومی با امتیاز ۱۸ بیشترین تأثیر گذاری را دارند. شاخص های دلبستگی و تعلق خاطر و فعالیت های اجتماعی با امتیاز ۱۵ کمترین تأثیر گذاری را نشان می دهند. از نظر تأثیر پذیری، شاخص های دلبستگی و تعلق خاطر، فعالیت های اجتماعی و مراکز خدماتی و رفاه عمومی با امتیاز ۱۸ بیشترین تأثیر پذیری را دارند، در حالی که شاخص ناهنجاری های اجتماعی با امتیاز ۱۵ کمترین تأثیر پذیری را دارد. برای درک بصری این روابط، در ادامه، نقشه پراکندگی اثر گذاری و اثر پذیری متغیرها ارائه شده است (شکل شماره ۷).

شکل شماره (۷): نقشه وضعیت اثر گذاری مستقیم شاخص های اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری بر خلاقیت فضای شهری میدان نقش جهان اصفهان

متغیرهای تأثیر گذار: این متغیرها (ایمنی و امنیت، ناهنجاری های اجتماعی) در قسمت شمال غربی نمودار قرار دارند و دارای تأثیر گذاری بالا و تأثیر پذیری پایین هستند.

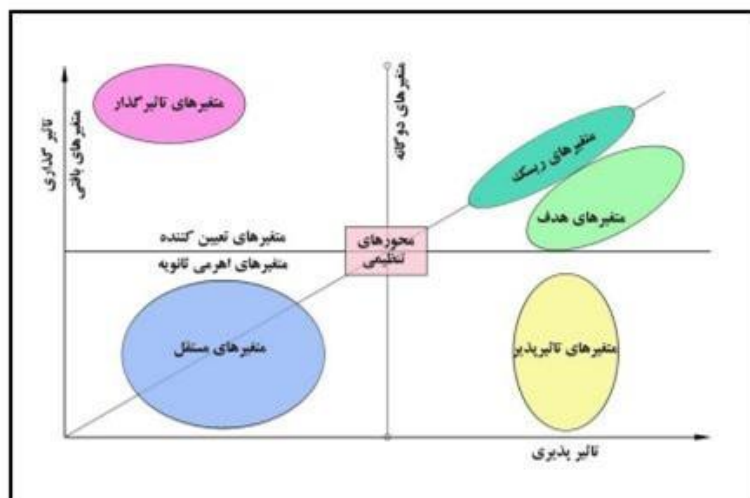
متغیرهای تأثیر پذیر: این متغیرها (دلبستگی و تعلق خاطر، فعالیت های اجتماعی) در قسمت جنوب شرقی نمودار قرار دارند و دارای تأثیر پذیری بالا و تأثیر گذاری پایین هستند.

متغیرهای مستقل: در میان این شاخص‌ها وجود ندارد.

متغیرهای دوجهی: این متغیرها (پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری، حضور قومیت‌های مختلف، مراکز خدماتی و رفاه عمومی) دارای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالا هستند و به دو دسته ریسک و هدف تقسیم می‌شوند.

متغیرهای ریسک: این متغیرها در بالای خط قطری و در ناحیه شمال شرقی نقشه قرار گرفته‌اند و از ظرفیت بسیار بالایی برای تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سیستم برخوردارند. این متغیرها به عنوان متغیرهای ریسک شناخته می‌شوند و عبارت‌اند از: ۱. پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری؛ ۲. حضور قومیت‌های مختلف.

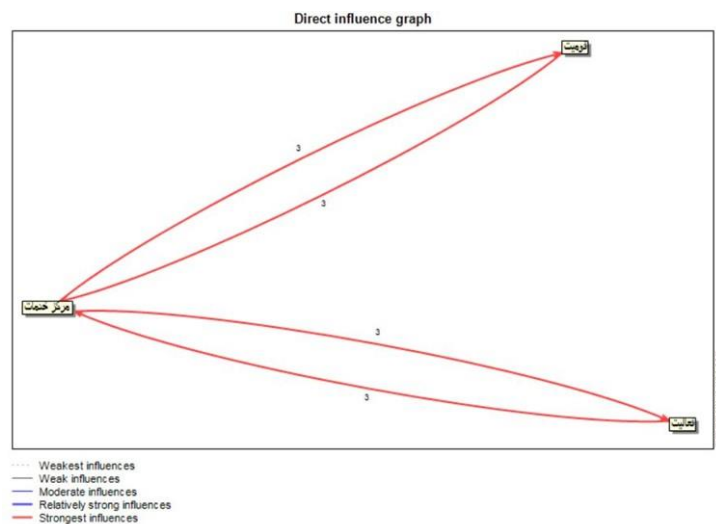
متغیرهای هدف: این متغیرها زیر خط قطری و در ناحیه جنوب شرقی نقشه قرار می‌گیرند. این متغیرها به عنوان متغیرهای هدف شناخته می‌شوند و در واقع نتایج تکاملی سیستم را نمایان می‌کنند. همچنین، اهداف ممکن در سیستم را نشان می‌دهند و با دستکاری و ایجاد تغییرات در آنها، می‌توان به تکامل سیستم و دستیابی به اهداف برنامه‌ریزی شده کمک کرد. متغیرهای هدف عبارت‌اند از: مراکز خدماتی و رفاه عمومی (شکل شماره ۸).

شکل شماره (۸): نقشه اثرات در تحلیل میک مک

۳-۵. تأثیرات پتانسیل مستقیم متغیرهای اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری بر یکدیگر

بر اساس نتایج شکل شماره (۹) و جدول شماره (۶)، متغیرهای پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری، ایمنی و امنیت، حضور قومیت‌های مختلف و مراکز خدماتی و رفاه عمومی بیشترین تأثیرگذاری مستقیم را دارند.

شکل شماره (۹): نقشه روابط مستقیم میان شاخص های اجتماعی الگوهای رفتاری و خلاقیت شهری (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

جدول شماره (۶): تحلیل اثرات مستقیم شاخص های اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری شهروندان بر فضای شهری خلاق میدان نقش جهان اصفهان

شاخص	میزان تأثیر گذاری	میزان تأثیر پذیری	اثر گذاری خالص	نوع متغیر
پاتوق و قرارگاه های رفتاری	۱۸	۱۷	+۱	دووجهی_ریسک
ناهنجاری های اجتماعی	۱۷	۱۵	+۲	تأثیر گذار
دلبستگی و تعلق خاطر	۱۵	۱۸	-۳	تأثیر پذیر
ایمنی و امنیت	۱۸	۱۶	+۲	تأثیر گذار
فعالیت های اجتماعی	۱۵	۱۸	-۳	تأثیر پذیر
حضور قومیت های مختلف	۱۸	۱۷	+۱	دووجهی_ریسک
مراکز خدماتی و رفاه عمومی	۱۸	۱۸	صفر	دووجهی_هدف

در جدول شماره (۷)، ماتریس اثرات غیرمستقیم شاخص های اجتماعی الگوهای رفتاری شهروندان بر خلاقیت شهری در میدان نقش جهان نشان داده شده است. همچنین در بررسی اثرات پتانسیل غیرمستقیم و مطابق شکل شماره (۹) مشاهده می شود که بیشترین توزیع و پراکندگی شاخص ها را متغیرهای دووجهی تشکیل می دهند.

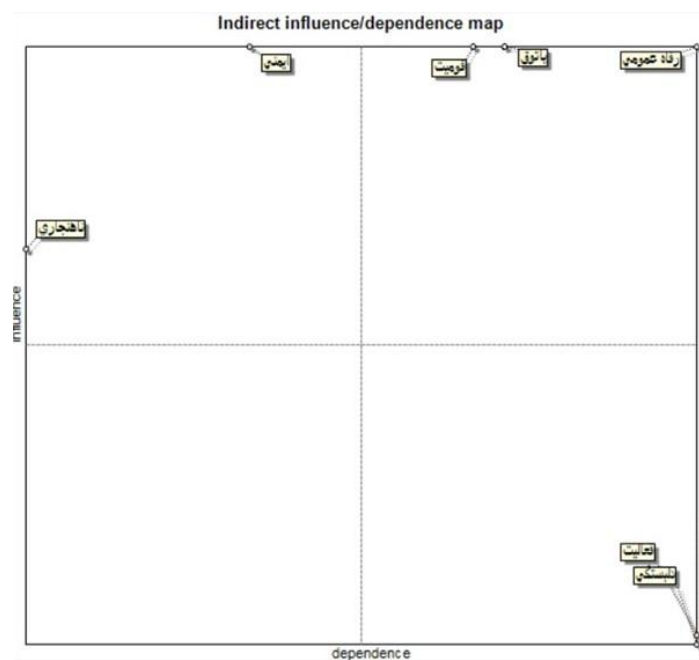
جدول شماره (۷): ماتریس اثرات غیرمستقیم شاخص های اجتماعی الگوهای رفتاری بر خلاقیت شهری در میدان نقش جهان

ردیف	شاخص	اثر گذاری و اثر پذیری غیرمستقیم	
		جمع سطرها	جمع ستونها
۱	پاتوق و قرارگاه های رفتاری	۵۱۴۸	۴۹۲۶
۲	ناهنجاری های اجتماعی	۴۸۹۰	۴۳۷۴
۳	دلبستگی و تعلق خاطر	۴۳۸۶	۵۱۴۸
۴	ایمنی و امنیت	۵۱۴۸	۴۶۳۲

۵	فعالیت‌های اجتماعی	۴۳۹۸	۵۱۴۸
۶	حضور قومیت‌های مختلف	۵۱۴۸	۴۸۹۰
۷	مراکز خدماتی و رفاه عمومی	۵۱۴۸	۵۱۴۸

مطابق با جدول شماره (۷)، بیشترین تأثیرگذاری غیرمستقیم مربوط به شاخص‌های پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری، ایمنی و امنیت، حضور قومیت‌های مختلف و مراکز خدماتی و رفاه عمومی است. این شاخص‌ها به‌عنوان عوامل کلیدی در سیستم شناخته می‌شوند و تأثیرات گسترده‌ای بر سایر بخش‌ها دارند. از سوی دیگر، کمترین تأثیرگذاری غیرمستقیم مربوط به شاخص دلبستگی و تعلق خاطر است که نقش کم‌رنگ‌تری در تأثیرگذاری بر سیستم ایفا می‌کند.

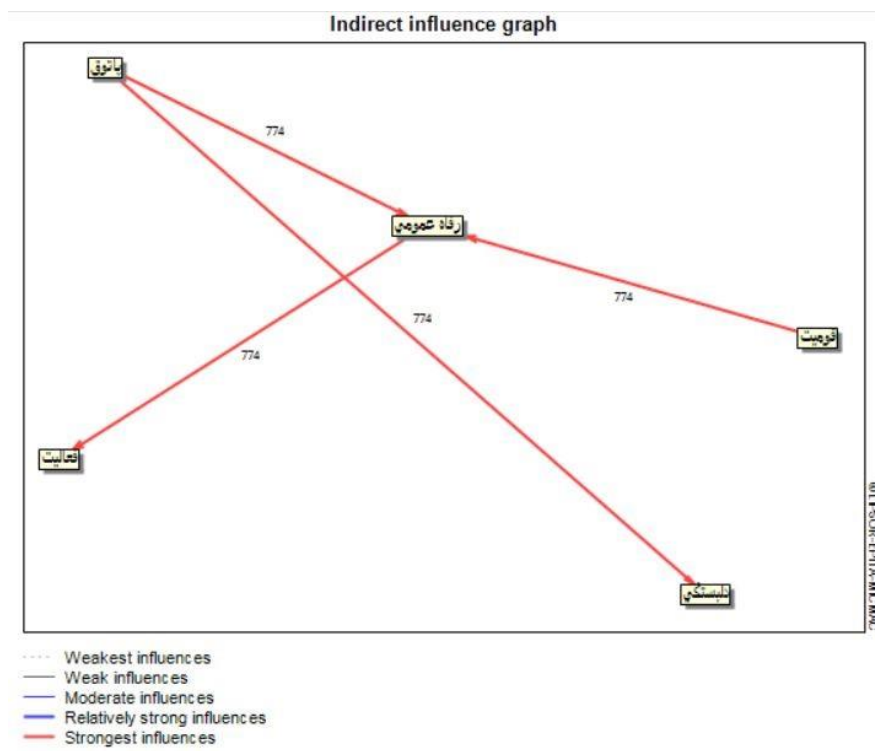
همچنین، بیشترین تأثیرپذیری غیرمستقیم مربوط به شاخص‌های دلبستگی و تعلق خاطر، فعالیت‌های اجتماعی و مراکز خدماتی و رفاه عمومی است. این شاخص‌ها به‌عنوان متغیرهای تأثیرپذیر شناخته می‌شوند و تغییرات در سایر بخش‌های سیستم می‌تواند تأثیرات قابل توجهی بر آن‌ها داشته باشد. در مقابل، کمترین تأثیرپذیری غیرمستقیم مربوط به شاخص ناهنجاری‌های اجتماعی است که نسبت به تغییرات سایر متغیرها کمتر واکنش نشان می‌دهد. در تحلیل MICMAC، پس از تعریف ماتریس تأثیرات متقابل (با مقیاس ۰ تا ۳)، نرم‌افزار از طریق ضرب ماتریسی چندمرحله‌ای، اثرات مستقیم و غیرمستقیم را محاسبه می‌کند. اعداد بزرگ (مانند ۵۱۴۸) ناشی از تجمیع اثرات غیرمستقیم طی چندین چرخش تحلیلی هستند و فقط به‌صورت نسبی قابل مقایسه‌اند. برای تسهیل تفسیر، داده‌ها به روش نرمال‌سازی خطی (Linear Normalization) پردازش شدند تا مقادیر در محدوده [۰,۱] قرار گیرند و روابط بین متغیرها به‌صورت نسبی و قابل تأویل باشند.

شکل شماره (۱۰). نقشه وضعیت اثرگذاری غیرمستقیم شاخص‌های اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری بر خلاقیت شهری فضای میدان نقش جهان اصفهان

۴-۵. تأثیرات پتانسیل غیرمستقیم متغیرهای اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری بر یکدیگر

بر اساس نتایج شکل شماره (۱۱) و جدول شماره (۸)، متغیرهای پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری، ایمنی و امنیت، حضور قومیت‌های مختلف و مراکز خدماتی و رفاه عمومی بیشترین تأثیرگذاری غیرمستقیم را دارند.

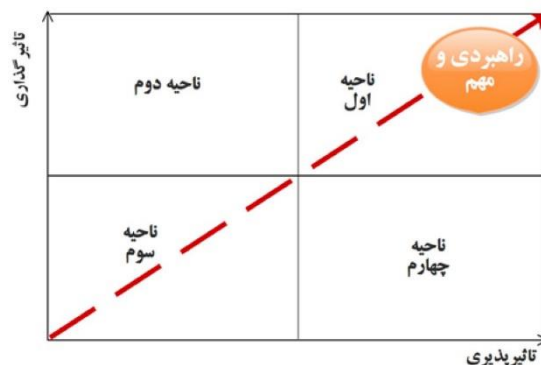
شکل شماره (۱۱): نقشه روابط غیرمستقیم میان شاخص‌های اجتماعی الگوهای رفتاری و خلاقیت شهری (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

جدول شماره (۸): تحلیل اثرات غیرمستقیم شاخص‌های اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری شهروندان بر فضای شهری خلاق میدان نقش جهان اصفهان

شاخص	میزان تأثیرگذاری	میزان تأثیرپذیری	اثرگذاری خالص	نوع متغیر
باتوق و قرارگاه‌های رفتاری	۵۱۴۸	۴۹۲۶	+۲۲۲	دووجهی-ریسک
ناهنجاری‌های اجتماعی	۴۸۹۰	۴۳۷۴	+۵۱۶	تأثیرگذار
دلبستگی و تعلق خاطر	۴۳۸۶	۵۱۴۸	-۷۶۲	تأثیرپذیر
ایمنی و امنیت	۵۱۴۸	۴۶۳۲	+۵۱۶	تأثیرگذار
فعالیت‌های اجتماعی	۴۳۹۸	۵۱۴۸	-۷۵۰	تأثیرپذیر
حضور قومیت‌های مختلف	۵۱۴۸	۴۸۹۰	+۲۵۸	دووجهی-ریسک
مراکز خدماتی و رفاه عمومی	۵۱۴۸	۵۱۴۸	صفر	دووجهی-هدف

۵-۵. شناسایی شاخص‌های راهبردی

شاخص‌های راهبردی، شاخص‌هایی هستند که هم قابل کنترل باشند و هم بر پویایی سیستم تأثیر بگذارند. بر اساس ماتریس تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم، شاخص‌های اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری به ترتیب ذیل رتبه‌بندی شده‌اند (شکل شماره ۱۱):

شکل شماره (۱۲): موقعیت شاخص‌های راهبردی

بر اساس ماتریس تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم در شکل شماره (۱۳) شاخص‌های اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری به ترتیب ذیل رتبه‌بندی شده‌اند:

تأثیرگذاری مستقیم:

۱. پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری؛ ۲. ایمنی و امنیت؛ ۳. حضور قومیت‌های مختلف؛ ۴. مراکز خدماتی و رفاه عمومی؛ ۵. ناهنجاری‌های اجتماعی؛ ۶. دلبستگی و تعلق خاطر؛ و ۷. فعالیت‌های اجتماعی.

تأثیرگذاری غیرمستقیم:

۱. پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری؛ ۲. ایمنی و امنیت؛ ۳. حضور قومیت‌های مختلف؛ ۴. مراکز خدماتی و رفاه عمومی؛ ۵. ناهنجاری‌های اجتماعی؛ ۶. فعالیت‌های اجتماعی؛ و ۷. دلبستگی و تعلق خاطر.

این رتبه‌بندی نشان می‌دهد که شاخص‌هایی مانند پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری، ایمنی و امنیت و حضور قومیت‌های مختلف بیشترین تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم را بر سیستم دارند و به‌عنوان عوامل کلیدی در شکل‌دهی به الگوهای رفتاری و خلاقیت شهری در میدان نقش جهان اصفهان شناخته می‌شوند. از سوی دیگر، شاخص‌هایی مانند دلبستگی و تعلق خاطر و فعالیت‌های اجتماعی کمترین تأثیرگذاری را دارد و بیشتر تحت تأثیر سایر متغیرها قرار می‌گیرند. این یافته‌ها اهمیت توجه به شاخص‌های تأثیرگذار کلیدی را در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری برای ارتقای خلاقیت و پویایی فضاهای شهری نشان می‌دهد.

شکل شماره (۱۳): طبقه‌بندی شاخص‌های اجتماعی الگوهای رفتاری و خلاقیت فضای شهری بر اساس میزان تأثیر مستقیم (سمت چپ) و غیرمستقیم (سمت راست)

بر اساس ماتریس وابستگی مستقیم و غیرمستقیم در شکل شماره (۱۴)، شاخص‌های اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری به ترتیب ذیل رتبه‌بندی شده‌اند:

۱. دلبستگی و تعلق خاطر؛ ۲. فعالیت‌های اجتماعی؛ ۳. مراکز خدماتی و رفاه عمومی؛ ۴. پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری؛ ۵. حضور قومیت‌های مختلف؛ ۶. ایمنی و امنیت؛ و ۷. ناهنجاری‌های اجتماعی. این رتبه‌بندی نشان می‌دهد که شاخص‌هایی مانند دلبستگی و تعلق خاطر و فعالیت‌های اجتماعی بیشترین وابستگی مستقیم و غیرمستقیم را به سیستم دارند و به‌عنوان متغیرهای تأثیرپذیر کلیدی شناخته می‌شوند. از سوی دیگر، شاخص‌هایی مانند ایمنی و امنیت و ناهنجاری‌های اجتماعی کمترین وابستگی را نشان می‌دهند و نقش کم‌رنگ‌تری در تعامل با سایر متغیرها ایفا می‌کنند. این یافته‌ها اهمیت توجه به شاخص‌های وابسته را در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار و ارتقای کیفیت زندگی شهروندان برجسته می‌کند.

MDI matrix		MII matrix	
Rank	Variable	Rank	Variable
1	دلبستگی - 3	3	دلبستگی - 3
2	فعالیت - 5	5	فعالیت - 5
3	رفاه عمومی - 7	7	رفاه عمومی - 7
4	پاتوق - 1	1	پاتوق - 1
5	قومیت - 6	6	قومیت - 6
6	ایمنی - 4	4	ایمنی - 4
7	ناهنجاری - 2	2	ناهنجاری - 2

شکل شماره (۱۴): طبقه‌بندی شاخص‌های اجتماعی الگوهای رفتاری و خلاقیت فضای شهری بر اساس میزان وابستگی مستقیم (سمت چپ) و غیرمستقیم (سمت راست)

جدول شماره (۹): عوامل کلیدی اجتماعی مرتبط با الگوهای رفتاری تأثیرگذار و وابسته (مستقیم و غیرمستقیم) و انتخاب نهایی بر اساس تحلیل مدل ساختاری

رتبه	تأثیرگذاری مستقیم	تأثیرگذاری غیرمستقیم	وابستگی مستقیم	وابستگی غیرمستقیم
۱	پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری	پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری	دلبستگی و تعلق خاطر	دلبستگی و تعلق خاطر
۲	ایمنی و امنیت	ایمنی و امنیت	فعالیت‌های اجتماعی	فعالیت‌های اجتماعی
۳	حضور قومیت‌های مختلف	حضور قومیت‌های مختلف	مراکز خدماتی و رفاه عمومی	مراکز خدماتی و رفاه عمومی
۴	مراکز خدماتی و رفاه عمومی	مراکز خدماتی و رفاه عمومی	پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری	پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری
۵	ناهنجاری‌های اجتماعی	ناهنجاری‌های اجتماعی	حضور قومیت‌های مختلف	حضور قومیت‌های مختلف
۶	دلبستگی و تعلق خاطر	فعالیت‌های اجتماعی	ایمنی و امنیت	ایمنی و امنیت
۷	فعالیت‌های اجتماعی	دلبستگی و تعلق خاطر	ناهنجاری‌های اجتماعی	ناهنجاری‌های اجتماعی

با توجه به ماهیت تحلیل ساختاری MICMAC، برخی از متغیرها ممکن است به‌طور هم‌زمان در دو موقعیت متفاوت (تأثیرگذار و تأثیرپذیر) ظاهر شوند. این موضوع تناقض تحلیلی محسوب نمی‌شود، بلکه ناشی از تفکیک دو نوع اثرگذاری است:

۱. اثرگذاری مستقیم که در جدول‌های اولیه (مانند جدول شماره ۵) بر اساس ارتباطات آشکار میان متغیرها محاسبه شده است؛

۲. اثرگذاری غیرمستقیم که در مراحل بعدی تحلیل (جدول شماره ۹ و شکل شماره ۱۳) از طریق زنجیره‌های تأثیر بین متغیرها استخراج می‌شود.

بنابراین شاخص «پاتوق و قرارگاه‌های رفتاری» در مرحله نخست به‌عنوان عامل مؤثر بر سایر مؤلفه‌ها شناخته شده، اما در تحلیل نهایی نیز به‌دلیل وابستگی به متغیرهایی چون «تعامل اجتماعی» و «حس تعلق مکانی»، در ناحیه اثرپذیرها قرار گرفته است. این وضعیت بیانگر نقش دوگانه این شاخص است که هم از شرایط اجتماعی و فرهنگی فضا تأثیر می‌پذیرد و هم خود بر پویایی و خلاقیت محیط تأثیرگذار است.

۷. نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر با هدف شناسایی مؤلفه‌های اجتماعی مؤثر بر شکل‌گیری فضای شهری خلاق با رویکرد رفتاری در میدان نقش جهان اصفهان نشان داد که خلاقیت فضایی در بسترهای تاریخی، بیش از هر چیز حاصل تعاملات اجتماعی، حس تعلق مکانی و الگوهای رفتاری شهروندان است. تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل ساختاری MICMAC بیانگر این است که میان مؤلفه‌های مختلف روابطی پویا و چندسطحی برقرار می‌شود.

در مرحله نخست، یافته‌ها نشان دادند که تعامل اجتماعی، اعتماد میان کاربران فضا و تنوع فعالیت‌ها در زمره عوامل پیشران (تأثیرگذار مستقیم) هستند، درحالی‌که مؤلفه‌هایی مانند دلبستگی مکانی، رضایت از محیط و حس امنیت اجتماعی در گروه متغیرهای وابسته قرار می‌گیرند. این نتیجه حاکی از آن است که پویایی اجتماعی و ارتباطات انسانی، زیرساخت اصلی شکل‌گیری فضاهای خلاق محسوب می‌شود. در مقابل، «کالبد فیزیکی» به‌تنهایی قادر به ایجاد خلاقیت نیست، مگر آنکه بستر حضور، تعامل و تجربه جمعی را فراهم آورد.

در میدان نقش جهان، مشاهده‌ها و پاسخ‌های گردآوری‌شده از خبرگان و کاربران فضا نشان داد که رفتارهای خودانگیخته همچون نشستن، گفت‌وگو، اجرای موسیقی خیابانی، تعامل گردشگران با هنرمندان صنایع دستی و شکل‌گیری پاتوق‌های غیررسمی در حاشیه میدان، نقش محوری در ایجاد حس حیات و خلاقیت دارند. این رفتارها موجب گردش اطلاعات فرهنگی، تبادل تجربه و شکل‌گیری خاطره جمعی در ذهن شهروندان می‌شوند. درعین حال، عواملی چون افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی (بساط گسترده غیررسمی، تکدی‌گری و تنش‌های محیطی)، کنترل بیش‌ازحد فعالیت‌ها و کاهش فضاهای مکث و گفت‌وگو، پویایی خلاق این میدان را تهدید می‌کنند. به همین دلیل، خلاقیت در چنین فضاهایی نیازمند تعادلی میان نظم کالبدی و آزادی کنش اجتماعی است. بنابراین، شاخص «پاتوق‌ها و قرارگاه‌های رفتاری» نقش دوگانه‌ای دارد: از یک‌سو به‌عنوان عامل تأثیرگذار، بستر تعامل اجتماعی را فراهم می‌کند، از سوی دیگر، خود از کیفیت فرهنگی و حس تعلق مکان تأثیر می‌پذیرد - چنانکه در تحلیل MICMAC هم‌زمان در دو دسته متغیرهای تأثیرگذار (مستقیم، جدول شماره ۵) و وابسته (غیرمستقیم، جدول شماره ۹) مشاهده شد. این وضعیت بیانگر **پویایی چرخه‌ای** میان فضا و رفتار است: فضاهای خلاق، پاتوق‌ها را تسهیل می‌کنند و همین پاتوق‌ها، فضای شهری را دوباره معنا و حیات می‌بخشند.

از منظر نظری، پژوهش حاضر نشان داد که مفهوم «فضای شهری خلاق» در مقیاس خرد، محصول هم‌افزایی سه بُعد اجتماعی، رفتاری و فرهنگی است. برخلاف رویکردهای کلان‌مقیاس شهر خلاق که بر سیاست‌های اقتصادی و فرهنگی تأکید می‌کند، این مطالعه بیانگر آن است که خلاقیت شهری از دل روابط روزمره مردم، تعاملات اجتماعی و تجربه‌های زیسته در فضا زاده می‌شود.

بنابراین، تحلیل فضاهای عمومی تاریخی نه فقط با رویکرد حفاظت کالبدی بلکه با نگاه رفتاری و فرهنگی به عنوان بستر زنده خلاقیت جمعی باید صورت گیرد.

پیشنهادهای سیاستی و اجرایی

بر اساس یافته‌ها و تحلیل‌های ساختاری پژوهش، پیشنهاد‌های زیر در سه سطح سیاست‌گذاری شهری، طراحی فضا و مدیریت اجتماعی ارائه می‌شود:

۱. سیاست‌گذاری و مدیریت شهری

- **تشکیل نهاد مشارکتی محلی:** ایجاد «شورای مدیریت میدان نقش جهان» با حضور نمایندگان شهرداری منطقه سه، اداره کل میراث فرهنگی، اصناف بازار و انجمن‌های فرهنگی و هنری. این شورا می‌تواند در چهارچوب آیین‌نامه شوراهای محلات منطقه ۳ شهرداری اصفهان تشکیل شود و مصوبات آن ظرف یک ماه پس از ابلاغ، توسط واحد مدیریت فضاهای تاریخی اجرا شود.

- **تخصیص بودجه فرهنگی هدفمند:** در چهارچوب بودجه فرهنگی شهرداری، بخشی از منابع مالی به حمایت از برنامه‌های خلاق شهری، نمایش‌های خیابانی و فعالیت‌های هنری مشارکتی اختصاص یابد. بودجه مورد نیاز از محل صندوق توسعه فضاهای عمومی (ماده ۵۲ قانون بودجه سال ۱۴۰۵) تأمین خواهد شد و اجرای آن با همکاری اداره فرهنگی منطقه ۳ صورت می‌پذیرد.

- **پایش مستمر اجتماعی و رفتاری:** طراحی نظام ارزیابی سالانه برای سنجش میزان رضایت، تعاملات اجتماعی و حس تعلق شهروندان در میدان نقش جهان. نتایج این ارزیابی مبنای تصمیم‌های مدیریتی بعدی است.

۲. طراحی و بهسازی فضا

- **افزایش فضاهای مکث و گفت‌وگو:** بازطراحی بخش‌هایی از حاشیه میدان برای استقرار نشیمنگاه‌ها، فضاهای نیمه‌سایه‌دار و عرصه‌های قابل استفاده جمعی با حفظ حریم تاریخی؛

- **ساماندهی رفتارهای غیررسمی:** تعیین محدوده‌ها و زمان‌های مشخص برای فعالیت‌های غیررسمی (مانند فروش صنایع دستی سیار یا اجراهای خیابانی) به جای برخورد حذف‌گرایانه؛

- **حمایت از فضاهای خلاق کوچک:** ایجاد فضاهای فرهنگی کوچک (نظیر: خانه‌های خلاق صنایع دستی یا پاتوق هنرمندان) در پیرامون میدان برای گسترش تعامل اجتماعی و بازآفرینی فضا.

۳. برنامه‌های اجتماعی و فرهنگی

- **برگزاری رویدادهای مشارکتی محلی:** جشنواره‌های هنری، شب‌های فرهنگی و برنامه‌های خیابانی با حضور ساکنان، بازاریان و گردشگران برای تقویت حس تعلق و خلاقیت جمعی؛

- **آموزش و توانمندسازی شهروندان:** برگزاری کارگاه‌های کوتاه‌مدت با موضوع «خلاقیت در فضاهای شهری تاریخی» برای فعالان محلی و انجمن‌های فرهنگی با همکاری شهرداری؛

• ارتباط میان دانشگاه و مدیریت شهری: استفاده از نتایج پژوهش‌های دانشگاهی در سیاست‌گذاری شهری و

برنامه‌های مدیریت فضاهای تاریخی برای ایجاد حلقهٔ بازخورد علمی-اجرایی.

بر اساس یافته‌های این پژوهش، می‌توان نتیجه گرفت که پایداری خلاقیت در فضاهای شهری تاریخی، به‌ویژه در میدان نقش جهان، زمانی تحقق می‌یابد که مدیریت شهری از رویکرد کالبدی صرف فاصله بگیرد و به سمت رویکرد اجتماعی-رفتاری حرکت کند. میدان نقش جهان تنها به عنوان «میراث جهانی» ارزش ندارد، بلکه بستری زنده برای بروز رفتارهای فرهنگی، خلاقیت اجتماعی و مشارکت شهروندان است. بنابراین، سیاست‌های توسعهٔ شهری باید به گونه‌ای طراحی شوند که ضمن حفظ اصالت تاریخی فضا، زمینهٔ تعامل آزاد، حس تعلق و بروز رفتارهای خلاقانه را فراهم آورند.

پژوهش حاضر با توجه به روابط میان مؤلفه‌های اجتماعی مؤثر بر خلاقیت شهری، مبنایی برای برنامه‌ریزی فضاهای عمومی در سایر شهرهای تاریخی ایران است. استمرار چنین مطالعاتی در مقیاس‌های مختلف شهری، راه را برای درک عمیق‌تر از پیوند میان «رفتار شهروندان» و «خلاقیت فضایی» هموار می‌کند.

منابع

1. Ahmadi, H., & Salajegheh, N. (2020). Urban Spaces and the Emergence of Social Creativity. *Iranian Journal of Urban Studies*, 10(36), 1-15. [in Persian]
2. Alitajer, S., Sajadzadeh, H., Saadati Vaghar, P., & Shahbazi, M. (2016). The Role of Physical Factors in Sociability of Informal Settlements (Case Study: Hesare Imam Khomeini and Dizaj Neighborhoods, Hamedan). *Journal of Urban Research and Planning*, 7(24), 61-82. [in Persian]
3. Azadkhani, P., & Tahmasebi-Kia, Z. (2017). Investigation of the Role and Function of Urban Furniture in Improving Urban Environmental Quality and Citizen Satisfaction (Case Study: District 4 of Kermanshah Municipality). *Journal of Urban Research and Planning*, 7(27), 93-110. [in Persian]
4. Carmona, M. (2019). Principles for public space design, planning to do better. *Urban Design International*, 24(1), 47-59.
5. Carmona, M., Heath, T., Oc, T., & Tiesdell, S. (2021). Public places urban spaces: The dimensions of urban design (3rd ed.). Routledge.
6. Dalakeh, H., Behzadfar, M., Ghalehnoee, M., & Bakhtiar, A. (2022). Increasing Presence in Urban Spaces with an Approach of Behavioral and Physical Environment Compatibility (Case Study: Naqsh-e Jahan Square, Isfahan). *Journal of Environmental Management*, 14(58), 155-178. [in Persian]
7. Evans, G. (2009). Creative cities, creative spaces and urban policy. *Urban Studies*, 46(5-6), 1003-1040. <https://doi.org/0042098009103853/10/1177>
8. Florida, R. (2002). The rise of the creative class. Basic Books.
9. Golshan, S., Seyfollahi, S., & Mohseni Tabrizi, A. (2018). Examining Types of Social Interaction Among Ethnic Groups in Iran: A Case Study of Ethnic Groups in West Azerbaijan Province. *Journal of Sociological Studies*, 11(3), 29-47. [in Persian]
10. Habibi, S. M., & Maghsoudi, M. (2019). Analysis of Functional Transformations of Historical Public Spaces in Iran. *Hoviat-e-Shahr*, 12(3), 45-60. [in Persian]
11. Helali, E., Sholeh, M., Bazargan, M. R., & Roosta, M. (2022). Investigating Factors Affecting Women's Presence in Behavioral Settings with Emphasis on Environmental Perception (Case Study: Gol-Dasht Ma'ali-Abad Neighborhood, Shiraz). *Women and Society (Sociology of Women)*, 13(49), 151-169. [in Persian]

12. Honarvar, J., Nikmanesh, G., & Bagherzadeh Chehreh, M. (2023). The Effect of Bazaars on Citizens' Behavioral Patterns in the Dynamic City (Case Study: 15 Khordad Bazaar and Iran Mall). *Future City Perspectives Quarterly*, 4(4), 1-20. [in Persian]
13. Kahaki, M. S., & Saeedi Mofard, S. (2020). Identifying Physical Form Factors Affecting Social Behaviors in Urban Spaces. 6th International Conference on Civil Engineering, Architecture and Urban Planning with a Sustainable Development Approach, Tehran. [in Persian]
14. Konjakav Monfared, A., Jamdi, A., & Doaei, Z. S. (2022). Investigating the Impact of Perceived Social Anomie on Feelings of Failure, Considering the Role of Consumer Frustration in Marketing Activities. *Journal of Modern Marketing Research*, 12(2), 145-160. [in Persian]
15. Landry, C. (2000). The creative city: A toolkit for urban innovators. Earthscan .
16. Latifi, A., & Sajadzadeh, H. (2014). Evaluating the Impact of Environmental Quality Components on Behavioral Patterns in Urban Parks; Case Study: Mardom Park, Hamedan. *Urban Studies*, 11, 5-20. [in Persian]
17. Lotfi, S., Bardi Anamoradnezhad, R., & Vahedi, H. (2015). Evaluating Physical Components of Public Spaces and Their Impact on Social Sense of Security among Citizens of Babolsar. *Strategic Studies on Security and Social Order*, 4(1), 131-152. [in Persian]
18. Mahdinejad, J., & Gholipour, S. (2020). Investigating Security Indicators in Urban Parks from Users' Perspective with Emphasis on CPTED Theory. *Environmental Science and Technology*, 22(5), 197-211. [in Persian]
19. Malekian, M., Izadi, M. S., & Sobhan Ardakani, S. (2016). The Importance of Urban Public Spaces in Sustainable Urban Tourism Development (Case Study: District 1 of Hamedan City). *Environmental Science and Technology*, 18(3), 237-255. [in Persian]
20. Medved, E. I., Kiseleva, O. I., Levina, I. D., Kaytandzhyan, M. G., & Gribkova, G. I. (2018). The industry of creative leisure in the urban space of the metropolis. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 9(6), 2185-2193. [https://doi.org/10.14505 /jarle.v 9/6 \(36\).22](https://doi.org/10.14505 /jarle.v 9/6 (36).22)
21. Mehta, V. (2013). The street: A quintessential social public space. New York: Routledge .
22. Mehta, V., & Bosson, J. K. (2018). Revisiting lively streets. *Journal of Urban Design*, 23(4), 501-526 .
23. Mohammadi Amnab, S., Hosseinzadeh Dalir, K., & Norouzi Sani, P. (2017). Zoning and Spatial Analysis of Urban Areas in Terms of Social Anomalies and Identification of Urban Crime Hotspots (Case Study: Tabriz Metropolis). *Human Settlement Planning Studies*, 40, 521-539. [in Persian]
24. Momenian Najjar, A., Mirgholami, M., & Balali Oskouei, A. (2023). Quantitative and Qualitative Meta-Analysis of Research Articles in the Field of Creative City in Tehran Metropolis. *Applied Research in Geographical Sciences*, 23(70), 455-486. [in Persian]
25. Montgomery, J. (2007). The new creative urban spaces. *Urban Studies*, 44(9), 1679-1695. <https://doi.org/ 00420980701471970/10/1080>
26. Montgomery, J. (2013). Cultural quarters as mechanisms for urban regeneration. *Planning Practice & Research*, 28(1), 69-82 .
27. Mousavi, S. A., Beyk Mohammadi, H., & Sarami, H. (2023). Analysis of Isfahan's Creative City Capabilities for Cultural Tourism. *Journal of Urban Research and Planning*, 14(52), 141-146. [in Persian]
28. Naderi Dizaj, B., Panahi, A., Teimouri, I., & Valizadeh, R. (2022). Investigating the Status of Local Factors Effective on the Realization of Medium-sized Creative City (Case Study: Bonab City). *Geography* (Journal of the Geographical Association of Iran), 20(74), 48-64. [in Persian]
29. Nasiri Hendekhaleh, E., & Mohammadi Balini, P. (2021). Investigating the Physical Components on Citizens' Behavioral Patterns of 30 Tir Street, Tehran. *Geography and Planning*, 25(76), 323-344. [in Persian]
30. Nekouei, Y., & Karimi Fard, L. (2017). The Impact of Behavioral Settings on Revitalizing Dynamic Urban Ritual Arts (Case Study: Azadi Square, Tehran). Annual Conference of Architecture, *Urban Planning and Urban Management Research*. [in Persian]
31. Paknezhad, N., & Latifi, G. R. (2019). Explanation and Evaluation of the Effects of Environmental Components on the Formation of Behavioral Patterns in Urban Spaces (From Theory to Practice: The Case of Tajrish Square). *Bagh-e Nazar*, 15(69), 51-66. [in Persian]

32. Pakzad, J., & Bozorg, H. (2012). The Alphabet of Environmental Psychology for Designers (1st ed.). *Armanshahr Publications*. [in Persian]
33. Pratt, A. C. (2019). Creative cities and everyday spaces. *City, Culture and Society*, 18, 100–115. <https://doi.org/10/1016/j.ccs.2019/100115>
34. Pratt, A. C., & Jeffcutt, P. (2009). Creativity, innovation and the cultural economy. Routledge .
35. Raeesi, S. B., Molashahi, H., & Miri, S. G. R. (2024). Evaluation of Creative City Components in Cities (Case Study: Chabahr City). *Journal of Geography and Environmental Studies*, 13(51), 20-26. [in Persian]
36. Rasoulpour, H., Etesam, I., & Tahmasebi, A. (2020). Assessing the Impact of Building Form and Street Relationship on Human Behavioral Patterns in Physical Urban Spaces (Case Study: Valiasr Street, Tehran). *Armanshahr Architecture and Urban Development*, 13(31), 175-188. [in Persian]
37. Rezanezhad, M., Kazemi, M., Rafieian, M., & Roknoddin Eftekhari, A. R. (2015). The Spatial Pattern of Organic Sense of Security in Urban Public Spaces; Case Study: Bandar Abbas City. *Strategic Studies on Youth and Social Order*, 4(11), 69-84. [in Persian]
38. Richards, G., & Marques, L. (2012). Exploring creative tourism: A new perspective on creative urban spaces. *Journal of Urban Cultural Studies*, 1(1), 23–42. https://doi.org/10/1386/jucs.1/1/23_1
39. Sahrakar, N., & Zakerhaghighi, K. (2019). An Analysis of the Impact of Physical Environment Quality on Citizens' Behavioral Patterns (Case Study: Baba Taher Square, Hamedan). *Journal of Urban Research and Planning*, 10(39), 145-156. [in Persian]
40. Salehi Abar, K., Mohammadzadeh, P., & Behboudi, D. (2021). Ranking the Contexts of UNESCO Creative Cities Network for Tabriz City. *Geography and Urban Space Development*, 8(2), 123-141. [in Persian]
41. Samadi, A., Jahangirzadeh, J., Abedini, A., & Saket Hasanlouei, M. (2023). Street Music, Urban Public Art and Urban Planning (Creative Urban Development with Emphasis on Creating People-Oriented Urban Spaces) Case Study: Comparative Analysis of Sharchayi and Southern Khayyam Districts of Urmia City. *Urban Planning and Architecture Quarterly*, 4(3), 52-71. [in Persian]
42. Shafiei, F., & Tavasoli, M. (2022). Cultural sustainability in historical urban squares: Naqsh-e Jahan, Isfahan. *Sustainable Cities and Society*, 86, 104–121. <https://doi.org/10/1016/j.scs.2022/104121>
43. Shahabinejad, A., Abooei, R., & Ghalehnoee, M. (2016). Open Space of Naqsh-e Jahan Square; Values and Issues. *Bagh-e Nazar*, 13(44), 53-64. [in Persian]
44. Sharifian, S. A., Moradinasab, H., Ghalamdar Dezfouli, M., & Mollasalehi, V. (2021). Explaining the Factors Affecting the Formation of Sociable Spaces in Educational Environments Using Factor Analysis (Case Study: University Spaces). *Journal of Environmental Science and Technology*, 23(7), 207-222. [in Persian]
45. Sheikh Hasani, H., Moradifar, A., & Pourkhodad, B. (2021). Evaluating the Effects of Pedestrianization on Improving Citizens' Social Interactions and Communication (Case Study: Pedestrian Street of Rasht). *Urban Ecology Researches*, 12(2), 33-48. [in Persian]
46. Vaezi, M., & Alimardani, M. (2018). The Concept of Identity and a Philosophical Approach to the Identity and Nature of the City. *Bagh-e Nazar*, 15(62), 47-56. [in Persian]
47. Whyte, W. H. (1980). The social life of small urban spaces. Washington, DC: Project for Public Spaces .
48. Zarghamian, F., & Besharatifar, S. (2023). A Comparative Study of Urban Districts of Bandar-e Mahshahr from the Perspective of Creative City Indicators. *Future City Perspectives Quarterly*, 4(4), 81-95. [in Persian]

نحوه ارجاع به این مقاله:

سلیمی پور، زهرا، الهی، مسعود و خطبی، سیدمحمد رضا. (۱۴۰۵). شناسایی مؤلفه‌های اجتماعی مؤثر بر شکل‌گیری فضای شهری خلاق مبتنی بر الگوهای رفتاری شهروندان در میدان نقش جهان اصفهان. پژوهشهای فضا و مکان در شهر، ۱۰(۳۹)، ۷۷-۵۱.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2026.2072245.1173>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_737899.html

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.
This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of
the Creative Commons Attribution 4.0 International
(CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

